Літаратурная Беларусь

Выпуск №8 (144)
(жнівень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Каму верыць: генетыкам ці сваім вачам?

Алесь МІКУС

Дравіды, арыйцы і беларусы

У Індыі рыхтуюць тэлевізійны серыял, у якім распавядуць пра даўні канфлікт дравідаў і арыйцаў. Чаканы выпуск серыялу сустрэў і немалое працідзеянне з боку індыйскіх нацыяналістаў. Чаму?

Як вядома, дравіды — аўтахтонныя насельнікі цяперашняй Індыі, яны візуальна цямнейшыя, самыя тыповыя — на поўдні Індыі. А арыйцы (гэта навуковае паняцце, Aryans) — тыя, хто прыйшоў пазней, дзесьці чатыры тысячы гадоў таму, яны святлейшыя і іх больш на поўначы Індыі, а таксама ў Пакістане (колішняя частка Індыі).

Індыйскім нацыяналістам недаспадобы сама «тэорыя арыйскага ўварвання» (Aryan Invasion theory). Маўляў, яна падзяляе продкаў «індыйскай нацыі» на арыйцаў і дравідаў, а індыйская нацыя мае быць, вядома, адзінай. З той жа прычыны сучасным (а яны менавіта сучасныя, мадэрновыя) індыйскім нацыяналістам не падабаюцца таксама касты.

Цікава, што супраць паказу згаданага серыяла высоўваюць аргументы з галіны генетыкі. Некалькі гадоў таму індыйскія генетыкі сапраўды абвесцілі: паводле генетычных даследаванняў, ніякага «арыйскага ўварвання» не было, а індыйцы — цэльныя як ніхто. Больш за тое, ніякай масавай інвазіі ў Індыю з поўначы не было на працягу апошніх 60 тысячаў гадоў. Маўляў, не верце сваім вачам, а адрозненні на поўдні Індыі і на поўначы, ля падножжа Гімалаяў, — уяўныя і малазначныя.

Прычым тут беларусы?

У апошнія гады набіраюць сілу генетычныя даследаванні. Усё часцей асобныя людзі дасылаюць у генетычныя лабараторыі ўзоры свайго біялагічнага матэрыялу, каб там за грошы выканалі генетычнае даследаванне і далі падрабязную карту (напрыклад, у ёй адлюстроўваецца схільнасць да хваробаў, і, адпаведна, можна даць рэкамендацыі, як пазбегнуць праяўлення ці развіцця).

Але генетыка выкарыстоўваецца і з ідэалагічнымі мэтамі. Руска-беларускія генетыкі часта грашаць (іншага слова не падбярэш) проста ідэалагічнымі высновамі са сваіх даследаванняў: маўляў, выходзіць, што беларусы з рускімі і ўкраінцамі — ледзь не браты-трайняты.

Што тут такога? А тое, што антраполагі (каторыя абмяраюць твары) яшчэ з савецкіх часоў асцярожна, але адкрыта пісалі іншае: што беларусы, бадай, адно з усходнімі літоўцамі і латышамі. Нядзіўна, што гэта добра падмацоўваецца наяўнасцю балцкіх назваў па ўсёй Беларусі.

Тады як быць з генетыкай? А так, што, відаць, часам генетыкі дужа заўзята пераносяць звесткі са сваіх даследаванняў у тыя вобласці, у якія генетыка не мусіла б лезці. Найбольш увазванае меркаванне на сёння такое: гены не роўныя этнічнасці.

Інакш атрымліваецца: не вер сваім вачам. Але так не выходзіць. Вось што расказваў мой знаёмы пасля леташняга адпачынку на прыморскім курорце Украіны. Тады рускіх там не было, збольшага ўкраінцы з усёй Украіны. Праз тыдзень адпачынку пайшоў на канцэрт «Brutto». Музыкі выйшлі на сцэну — і ён уразіўся: тыя выглядалі як на адзін твар, як ад адной маці. А ўсё таму, што мы тут прывыклі да драбнейшых адрозненняў, а на кантрасце ўсе нашыя твары зліваюцца ў адзін.

Вось на такія думкі навяла навіна пра той індыйскі серыял.

Раматаўскі дуб: балты ля Маларыты

Найстарэйшы дуб у нашай краіне — пад Маларытай, у мясцовасці, якая была важная для старажытных балтаў.

Найстарэйшым дубам у Беларусі лічыцца, як вядома, так званы «Цар-дуб» у Маларыцкім раёне. Не самая мілагучная назва — бо «цары» тут былі адно чужыя; не самы ўзорны край — бо гэты кут вылучаецца сваёй «паўднёвасцю» і ў гаворцы, і ў народных строях. Мо і хацелася б, каб «галоўны» дуб краіны быў дзе пад Расонамі ці пад Астраўцом...

Але не спяшаймся зневажаць мясціну, бо яна тоіць свае таямніцы.

Гэты дуб-волат яшчэ называюць «Пажэжынскім дубам», паводле колішняга, яшчэ за польскім часам, чыгуначнага прыпынку «Пажэжын». Той Пажэжын, па праўдзе, далекавата, нашмат бліжэй — вёска Раматова.

Паводле назвы бліжэйшай вёскі (ад яе толькі 5 кіламетраў на ўсход) наш найстарэйшы дуб трэба было называць «Раматаўскім». І гэта незвычайная назва.

Назва «Раматова» — балцкая назва

У сярэднявечных прусаў былі вядомыя імёны Ramotis, Ramot, Ramota. На тэрыторыі былой Прусіі, зусім на мяжы з Літвой ёсць Рамінцкая пушча, па назве ракі Рамінты (Raminta). Каля нашага Мсціслава цячэ рэчка Рэместава, назва якой стасуецца з старапрускай назвай Ramestow. Усе гэтыя імёны — ад балцкага корня ram— «спакойны» (па-літоўску ramus, па-пруску rams). Ад гэтага корня — і назва галоўнага прускага свяцілішча, вядомага з сярэднявечных хронік, — Рамава.

Ці пайшла назва «Раматова» ад нейкага «Рамата» (ці нават «Раманта»), чалавекам з балцкім імем? Гэтага выключаць нельга. Вядомыя ж смаленская вёска Скуматава і гарадзенская вёска Коматава — ад імя, якое меў славуты яцвяжскі князь Скомант (Скумат, Комат). Але вядомыя і прускія назвы Romitei, Rominta, а гэта значыць, што назва «Раматова» магла пайсці не ад імя чалавека (якогась перасяленца), а паводле нейкіх уласцівасцяў мясціны (як «Рэместава» — «спакойная» рака, ці мо нават «супакойвальная»).

Медна — «лясная», Пажэжын — «зязюлін»

Гэтыя развагі падмацоўвае наяўнасць іншых балцкіх назваў вакол Раматова:

- вёска Медна (прускае meddin «лес», літоўскае medis «дрэва»);
- рака Оса (літоўскае uosis «ясень»); ёсць і іншыя рэкі з такой назвай на колішнім балцкамоўным абшары: пад Навагрудкам, на Смаленшчыне, на прускіх землях у нізоўях Віслы;
- балота Малеціна (літоўскае molis «гліна» — і побач вёска з назвай-«перакладам» Глінна; цяпер балота асушанае, а вёскі ўжо няма на картах); падобныя назвы — Маляцічы пад Шчучынам, Molėtai на ўсходзе Літвы.

А назву вёскі Пажэжын, можа, і можна было б выводзіць ад украінскага «пожежа» (пажар), і, магчыма, так мясцовыя палешукі і робяць. Але няма і не было палешукоў паўночней, паміж Уздой і Койданавам, дзе вёска Пажэжына — каля балцкай рэчкі Уса. Хутчэй, тут сувязь з назвай вёскі Pagėgiai (на захадзе Літвы), якая ад назвы ракі Gėga, што значыць «зязюля». Пад нашымі Ашмянамі цячэ рачулка Гегна — «зязюльчына». А тут, пад Маларытай, побач прыемная неспадзяванка: урочышча з назвай Зазулькі (па-ўкраінску «зозуля» — зязюля, gėga), іншая назва-«пераклад».

Раматаўскія горы

Але самае цікавае ў мясцовасці каля Раматава — гэта горы з загадкавымі назвамі.

Адна такая гара мае назву Акільна. Тут недалёка пачынаецца Прыпяць, а далей на ўсход, ужо там, дзе Прыпяць уцякае ў Дняпро, — там у Сож уцякае рэчка Аткільня, і каля самога Сажа — возера Акельна. Назва балцкая, значыць «крыніца». Каля літоўскага Алітуса цячэ рэчка з падобнай назвай — Akilna.

Ёсць каля Раматава і Шкляная гара. У народнай казцы пра Івана Знайдзёна ў «шкляных гарах» — тагасветнае Кашчэева валадарства. А ў «Хроніцы Быхаўца» гаворыцца, што, паводле язычніцкіх вераванняў, душа спаленага нябожчыка можа залезці на гару толькі пры дапамозе рысіх ці мядзведжых кіпцюроў...

Балты — ушаноўвальнікі рэк

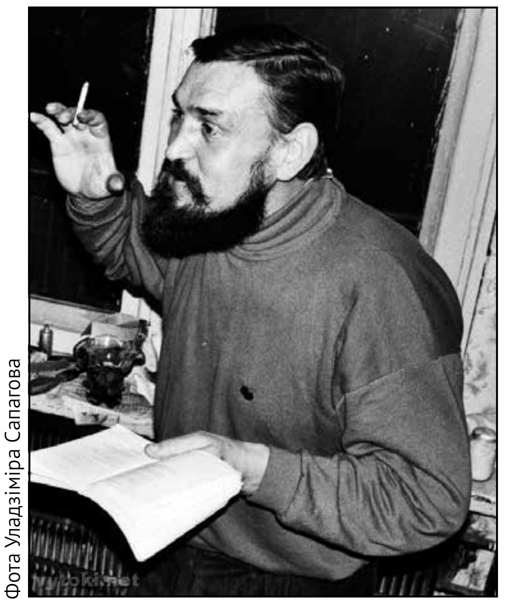
Дык ці ёсць у названай мясціне нешта адмысловае, апроч найстарэйшага дуба?

Бадай, адзінае, што можа выглядаць пэўна, — гэта тое, што гэтая мясціна так ці інакш звязаная з пачаткам Прыпяці.

А другое — сімвалічна, што якраз тут захавалася самае старое дрэва ў краіне, якое нібыта «падказвае» звярнуць увагу на гэтую Рамаву ля Маларыты.

Я не паэт, мне проста сняцца сны (Памяці Анатоля Сыса)

У рэстаране былога Дома літаратара насоўка, падпісаная і падораная на памяць «паэтам нумар адзін», ды яшчэ зблытаная незнарок дата! Адкруціла жыццё назад... Наваражыла гады жудаснай скрухі, зняверання і тугі... Калі раптам каго пакінуць анёлы — чакай, яны там, дзе патрэбны больш, чым табе...

Фота Уладзіміра Сапагова

ПРА ПАЭТА
(Страшны сон)

Хто галаруч? Ка мне, да вогнішча!
Тут быў пажар... Во папялішча.
Дачакаемся дня...
Штосьці ў ім ёсць — гучыць імя.
Вунь, за тым сядзіць столікам.
Я гарэлкі не п'ю... Толькі з Толікам.
«Вочы чорныя, вочы страшныя...»
Ды не ўспомніць ён учарашняе.
Смелы будзьце з ім — не пакрыўдзіцца.
Не паставіш ты — неяк прыйдзецца,
Неяк знойдзецца, неяк купіцца...
Ля яго зашмат люду круціцца.
Не збяднее рука даруючы
Дзень як дзень... Вые воўк уначы...
Ах вы, сабутэльнікі-забулдыжнікі!
Ці вам куражыцца, зайздроснікі-злоснікі?!
Што не напісана, то ўжо не скажацца.
Не шукайце праўды за аблокамі.
Яна тут, пад бокам.
Не ўглядайцеся ў нябёсы,
калі сляпыя перад носам...
Рукі дадзены шкадаваць ці біць?
А душа? Згадай?
— Не будзі. Хай спіць...
— Дайце добрага кухталя пад бок!
— Ды яго ўжо выракся Бог...
....
Ад яго адхрысціўся Бог?!
СытыЯ, мажныЯ, моцныЯ, важныЯ
ЦіхіЯ, сонныЯ, самаўлюбёныЯ,
ВёрткіЯ, згодныЯ, льсцівыЯ, гнуткіЯ,
Носам на ветру чуткіЯ-чуткіЯ...
ДзесяцітомныЯ, псеўданародныЯ,
ЗлыЯ, зайздросныЯ, бронзазнамённыЯ!!!
ЗначныЯ, удзячныЯ, нізкапаклонныЯ...
Богам на слова не блаславёныя.
....
Пераблытаць хаўтуры з народзінамі...
Не ля кожнага храма юродзівы...
Што было — ёсць і будзе наноў, наноў.
А не варты, Гасподзь, мы тваіх сыноў...
Ці ж яму чашу тую выпіць да дна
За сябе, за мяне, за цябе, за нас...

1998 год

...Я не паэт па сваёй сутнасці. Гэтыя радкі з'явіліся раптам ад падхопленага віруса, і чым больш я потым дазнавалася новага з біяграфіі Анатоля Сыса (верш прысвечаны яму), тым больш здзіўлялася прыродзе паэзіі... Адкуль гэта: пажар, воўк?! У той час, калі прыйшлі радкі, я пра Анатоля Сыса яшчэ не знала амаль нічога, акрамя асабістага ўражання пасля кароткіх сустрэч.

Кадр збіў мяне спанталыку, зламысны прыём рэжысуры — «падмена козыраў», вядомага дакументальнага фільма пра адраджэнцаў (здаецца 1995 г.) «Дзеці хлусні» Ю. Азаронка. Фільм, пасля якога я перастала паважаць свайго найлюбімейшага артыста У. Гасцюхіна, які згадзіўся дэкламаваць ілжывыя кадры. Ад бяссілля і нематы аж пяршыла ў горле, ды яшчэ:

— Што гэта за валацуга з бутэлькай поўзае па сцэне?! — абурылася я па-бабску, не даючы думкам апярэдзіць эмоцыі.

— Не спяшайся з высновамі... Гэта Толя Сыс, паэт. Лепш пачытай яго вершы. Я некалі вас пазнаёмлю... — суцішыў мяне сябар А., паэт з Віцебшчыны, які прывёў мяне некалі да разумення неабходнасці ведаць родную мову. Хутка яго абяцанка здзейснілася.

Адзін літаратар адзначаў юбілей. Аказаліся запрошанымі і мы з А. Гэта быў студзень 1998 года. У фае Дома літаратара да нас падышоў чалавек, з А. павітаўся як даўні знаёмы.

— Першы паэт Беларусі! — адрэкамендаваўся ён мне не жартоўным тонам.

— Вось гэта і ёсць Толя Сыс, як я табе абяцаў.

Гэты дзень я чакала, бо знайшла ўсё ж некалькі яго вершаў на старонках даступных мне ў глыбінцы літаратурных выданняў. Сумесь уражання ад кадра з уражаннем ад паэзіі нарадзіла балючы непакой, які авалодаў мною цалкам пасля жывой сустрэчы. У фае перада мной стаяў інтэлігентны чалавек. Ён быў неяк хваравіта чысталотным. «Гладка адпрасаваная кашуля, як нішто іншае, сваім здрадніцкім фонам выкрывала ў надломлена-ўчарнелым вобразе ракавую трагічнасць, якая ўжо бязлітасна намеціла ў рысах прыгожага твару дэгенератыўную тэндэнцыю». А яшчэ ён не быў гжэчным з жанчынамі, гэта адчула без відавочных фактаў, ён па-асобаму трымаўся, не так, як іншыя мужчыны. Быццам у яго жыцці адсутнічала наогул такая з'ява, як яе вялікасць жанчына. Зусім не маю на ўвазе інтымных адносіны. Штосьці іншае, што, безумоўна, паспрыяла яшчэ горшай абвостранасці яго трагічнага жыцця. Ці не цураўся ён наўмысна дзяліць людзей па палавой прыналежнасці. (Як уласціва мне самой.) А толькі на асобы! Тут не ўсё так проста... Як ён адчуў душу Алаізы!

Пакуль рыхталіся да вечарыны, на маіх вачах ад інтэлігентнага чалавека не засталося напаміну. Надта спрыяў факт, што многія з прыезджых гасцей, якім хутка трэ было прад'явіць сваю творчасць на жывыя вушы са сцэны, імкнуліся заманіць паэта ў таемны пакойчык, адкуль выходзіў той з кожным разам усё менш і менш падобным на сябе ранейшага. Яго звычка, седзячы ў першым радзе, на ўсю залу не хаваць уражання ад верша, палохала вершаскладальнікаў і графаманаў, нікому не хацелася пачуць, што кароль усё ж такі голы... Занепакоіўся крыху і мой сябар, паэт з Віцебшчыны. (Дарэмна. На тую пару А. удавалася прычакаць музу, дык жа... наша правінцыйная няўпэўненасць.)

— Трэба было б пачаставаць Толю... Выручыш мяне? — запытаўся А.

Я не стала пярэчыць, нават наконт «выручыш» — не мог ён сам пачаркавацца за сустрэчу... Яшчэ і па той прычыне, што мусіў выходзіць на сцэну. І я, да тых гадоў заўзятая і прынцыповы «непіток», згадзілася на гарэлку. Безумоўна, не з альтруістычных памкненняў, вельмі хацелася паглядзець зблізу на паэта.

За тыя паўгадзіны, што сядзелі ў рэстаране, Анатоль некалькі разоў змяніў свой настрой на палярную процілегласць. Ад блюзнерскага да змрочна-зацятага, ад шчыра-сяброўскага да высакамернага, нахабна-задзірлівы саступаў глыбока скрушліваму, вінавата-даверлівы сум пераходзіў у выразную жорсткасць. Цяжка яму было ўтрымацца і фізічна ў адным стане, як кажуць, не мог знайсці сабе месца: падскокваў у запале гутаркі, кагосьці падзываў, падбягаў да афіцыянтак, гучна вітаўся з новымі захаджанцамі, падыходзіў да столікаў. (І гэта пры відавочным энергетычным спадзе: здавалася, яму не хапае жыццёвай сілы.) Мы размаўлялі пра сучасную паэзію, і адносна новамодных стыляў Анатоль паўтарыў: як выказваюцца мастакі — спачатку навучыся пісаць класічны партрэт, а потым «выя...вайся» хто як жадае... Не хацелася згаджацца з такой думкай, але не пярэчыла, маўчала. Выходзіць, калі перафразаваць: перш напішы як Гайдн, а пасля рабіся Шнітке, альбо: навучыся пісаць пад Пушкіна, а потым стань Бродскім? Не, не атрымаецца. Ужо класік Моцарт спрэс парушаў ранейшыя забароны і законы музыкі. Магчыма, Анатоль Сыс меў на ўвазе, што мастак (у вялікім сэнсе) павінен абапірацца на прыдбанае вякамі?.. І тут бываюць выключэнні.

Паказаў нам рукі... абмарожаныя, распухлыя, чырвоныя.

— Калядаваў па сваім Гарошкаве. П'яны заваліўся ў сумёт і заснуў... А кніжку сваю першую я пахерыў!

Я ўпершыню мусіла іначай глянуць на сябе, старонням вокам, — Анатоль між іншым кінуў:

— Вось А. — добры чалавек, а ты — не... (сказанае тычылася дабаўкі... Але!)

Да гэтага часу лічыла сябе зусім неблагім чалавекам, тут задумалася і знайшла яго словы справядлівымі, асабіста ў параўнанні з А., той і сапраўды меў прыродную дабрыню ў адрозненне ад маёй, культываванай у сабе.

На развітанне Анатоль падаў А. самапіску:

— Пішы добрыя вершы.

А мне дастаў з нагруднай кішэні новую чыстую насоўку. (Зноў гэта чысціня. Пакладзі насоўку ў кішэню — і адразу загнуцца беражкі, пакамечыцца палатно, начэпіцца нейкіх варсінак, крупачак, а тут...) Напэўна, ён, як і я ў той момант, зусім забыўся: насоўкі не дораць! Гэтай наймацнейшай варажбіцкай прыладай перадаюць слёзы. Падпісаў на блакітным полі: Людцы, каб любіла Сыса. І подпіс, просты і кароткі. Потым дата. Трэба ж было такому нарабіцца! Ён (як мне гэта знаёма! Спытай, які цяпер год, месяц, дзень — задумаюся) зблытаў год! Яшчэ незнарок дадаў варажбы, ды якой!!! Любы вядзьмак пацвердзіць: адкруціць назад час — не жартачкі! Я трымала ў руках насоўку і радавалася... Пры выхадзе з рэстарана Анатоль, засаромеўшыся дапушчанай адкрытасці, вырашыў выправіць нечаканую слабасць, здзекліва вымавіў:

— А-а! Я тут наплёў абы-чаго, разыграў вас, а вы і паверылі...

— Ну гэта яшчэ хто каго разыграў... — кінула я, выручаючы сябра.

...Ёсць талент светлы, які даецца ў асалоду — радкі лёгка прыходзяць, льюцца крынічкай, звіняць званочкамі чытачу. Але жыццё двуадзінае... І хтосьці мусіць адчыняць браму, упускаць промень, бачыць праз цемру. Гэты дар такі балючы, што ніхто не мае права асудзіць яго носьбіта за «не так» пражытае жыццё... Бо ніхто не здольны і на кроплю адчуць боль аголеных нерваў, адпаведны такому дару.

Некалі вельмі прыгожыя, калі меркаваць па здымках, глыбокія сумныя вочы Анатоля Сыса займелі на той час ужо багата атрутнага жудаснага адцення. Яны не глядзелі... зазывалі ўглядзецца ў сусвет, дзе было яму так холадна, страшна, адзінока...

Калі хварэе народ, Радзіма, хтосьці павінен ахвяраваць шчаслівым жыццём, каб гэтую хваробу выявіць сабой. Блокам, Лермантавым хварэла Расія. Сысом — Беларусь. Мне тады ўбачыўся Анатоль Сыс, такі трагічны, прыніжаны, зганьбаваны горкім сімвалам беларускай паэзіі, літаратуры, ды і ўсёй беларускай культуры — не адглянцаванай, выхалашчанай, створанай «па заказу на паказ», а той, якой вякі вякаваць. Ён пры Доме літаратара быў, што жабрак пры царкве, якога і міласцінай багата адораць, з якога і жахнуцца, і пасмяюцца, і ўсё ж карак выштурхнуць, а потым святым прызнаюць... Адраджэнцы сваёй рэзкасцю, непрымірэнчымі паводзінамі, можа, і адштурхнулі ад сябе людзей. Але як бы паводзіліся бацькі, на вачах якіх гвалтуюць іх дзіця, ці дзеці перад калецаванымі бацькамі? Што будзе нормай: жорстка рынуцца на абарону ці памяркоўна супрацоўнічаць з гвалтаўнікамі? Баліць! Таму і кіпучыя эмоцыі. Адчуваць і думаць, бачыць і чуць заўсёды балюча.

Была яшчэ сустрэча. У 2002 годзе мяне прымалі ў Саюз пісьменнікаў. Зноў між афіцыйнымі асобамі сцэнуе паэт. Мы доўга чакалі — не збіраўся кворум. Ужо тады адчуваўся нейкі разлад у «вярхах». Нарэшце дачакаліся. Мяне на «А» запрасілі першай. У зале па інерцыі працягвалася мітусня, перабіралі паперы, перасоўвалі крэслы... Тут жа, у цэнтры, Анатоль, як любімец (гэта чыста маё ўражанне!) Вольгі Іпатавай, бы малое шкадлівае дзіця, якому заўсёды не хапае ўвагі і цеплыні, круціўся ля яе, як ля мамкі. Я чакала пры ўваходзе, пакуль сцішыцца рух, і было прыемна адчуваць, што маю прычыну знаходзіцца тут, дзе пануе паэт... Анатоль Сыс быў цвярозы, але вырабляўся і наўмысна прыцягваў увагу. Хтосьці з кворума груба абсёк: «Ды, урэшце, абсядзься! Што пра нас людзі падумаюць!» Я апамяталася. Голас дакладна дзяліў на іх і нас. Былі і ёсць яны, хто вырашае: друкаваць — не друкаваць, прывячаць — не прывячаць, заўважаць — не заўважаць... І мы, хто гадамі мусіць чытаць у правінцыях прымусова спушчаны друкам кожны «чох і бздзік» іх творчасці, чакаючы, ці не ахвяруецца краёчак паперы літаратурнага выдання для нашых радкоў. Сыс, выходзячы з залы, буркнуў: «Не дурнейшыя за вас людзі, самі ўсё разумеюць... Каму гэты фарс патрэбен?!» Ён адразу вярнуўся, але больш не выдзеліваў. Пасля афіцыйнай часткі Анатоль раздаваў свежаспечаным пісьменнікам сваю новую кніжку. Я тады знаходзілася ў глыбокай дэпрэсіі — стаяла асобна воддаль, павярнуўшыся да акна, ён паглядзеў у мой бок і не падышоў... На той момант я і не зразумела, што нарабіла... Трэба было самой бегчы наўздагон! Толькі гады счакаўшы, чамусьці раптам усё ўспомніла. Як шкадавала! У 2010 годзе ўспаміны вярнуліся так балюча, так горача! Шмат перадумала, дакарала сябе, што не ўберагла насоўку, упусціла зборнік вершаў... І вось хутка падарунак ад Сыса сам знайшоў мяне. Выпадкова трапіла ў маладзёжную кампанію, а там дазналіся пра мой дзень нараджэння і... дзяўчына працягвае зборнік вершаў Анатоля Сыса. Я аж войкнула: чаму Сыс?! Там у яе поўная сумка кніжак была — з выставы прыбегла, і корпалася ж доўга, выбіраючы, штосьці перакладала, прыкідвала... Адкрываю дзе папала: «Гуляе з пацеркамі хлопчык...» — і слёзы зноў пабеглі па шчоках...

Ён прадказаў свой век: пяць няпоўных дзесяткаў. «Адну здзяўбе паджары певень...» — апошні дзесятак на палове абарвецца, — Анатоль памёр у год вогненнага пеўня...

Людміла Андзілеўка

З Бесяддзю ў сэрцы

Інтэрв'ю — 35 гадоў

Верасень 1982 года. Гэта быў час, вельмі спрыяльны для літаратуры, калі добрая кніга не залежвалася ні ў кнігарнях, ні ў бібліятэках, калі шмат чыталі, на выступленні пісьменнікаў хадзілі, як на слынных артыстаў, а дома збіралі шыкоўныя бібліятэкі.

Па лініі Бюро прапаганды літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР у горад Жабінку Брэсцкай вобласці прыехалі празаік Леанід Левановіч і паэт Хведар Чэрня. Пісьменнікі выступалі перад рабочымі саўгаса «Жабінкаўскі» і райбыткамбіната, перад вучнямі гарадскіх школ.

Памяць захавала знаёмства з пісьменнікамі. Напрыклад, у камбінаце бытавога абслугоўвання, дзе на дзевяноста працэнтаў жаночы калектыў, Хведар Мікалаевіч выбраў жартоўныя вершы пра ўзаемаадносіны ў сям'і, героямі якіх былі муж і жонка, зяць і цешча. Слухачкі прымалі гэтыя творы жыва, з радаснай усмешкаю пацвярджаючы:

— Правільна напісаў!

Леанід Кірэевіч расказаў пра нядаўна выдадзеную кнігу «Якар надзеі», а таксама як збіраўся матэрыял для аповесці «Валанцёр свабоды», што працуе над кнігай пра сваё галоднае і басаногае маленства. Пісьменнікі пакінулі самае добрае ўражанне аб сабе.

Пасля пайшлі ў рэдакцыю «Сельскай праўды», каб раённая газета магла пазнаёміць чытачоў з гасцямі з Мінска. Хведар Чэрня пакінуў для літстаронкі некалькі вершаў, а як быць з празаікам? Я пачаў задаваць яму пытанні, на якія Левановіч ахвотна адказваў. Так узнікла, як пасля прызнаваўся сам Леанід Кірэевіч у адным лісце да мяне, першае ягонае інтэрв'ю ў друку.

Прайшоў час. У 2011-м адзначаўся стогадовы юбілей Васіля Віткі. Мне выпала многа разоў сустракацца са слынным пісьменнікам, першым рэдактарам часопіса «Вясёлка». Да слаўнай даты я напісаў эсэ «Мудрасць і шчодрасць душы», якое надрукаваў «ЛіМ».

Неспадзявана атрымаў бандэроль з раманам «Палыновы вецер» з вёскі Пятрылава Вілейскага раёна ад Левановіча. Ён становуча ацаніў напісанае і выказаў жаданне сустрэцца. Такая сустрэча адбылася ў тым жа годзе, на з'ездзе пісьменнікаў Беларусі. Пасля гэтага перапісваемся, перазваньваемся і нават падчас сустракаемся.

Да васьмідзясятых Левановічавых угодкаў, якія прыпадаюць на сёлетні верасень, захацелася напісаць крыху пра яго. Я паслаў ліст з пытаннямі, на якія атрымаў грунтоўны адказ. Другі ліст — зноў удача! Так што, па сутнасці, атрымалася інтэрв'ю даўжынёю ў трыццаць пяць гадоў.

Ад Лявонава да Левановіча

Сапраўднае прозвішча Леаніда Кірэевіча было Лявонаў. Ён пачынаў пісаць і нават першую кнігу «Гаспадар зямлі» выдаў па-руску і пад «дзявочым», як жартуе пісьменнік, прозвішчам: Л. Леонов. Але сустрэча з настаўніцай Рагнедай, якая стала ягонай жонкай, і яе бацькамі — шчырымі беларусамі — змусіла задумацца, што ён, таксама беларус, абавязаны пісаць на роднай мове і пара выбраць сабе псеўданім, каб не паўтарацца з рускім цёзкам.

Яшчэ тады ў Жабінцы я пацікавіўся, як журналіст Лявонаў стаў пісьменнікам Левановічам, і Леанід Кірэевіч, адказваючы, распавёў пра доўгі і не зусім просты шлях да роднай мовы, назваўшы Івана Мележа хросным бацькам. Сапраўды, народны пісьменнік Беларусі шмат дапамог маладому калегу, нават псеўданім падказаў.

А было ўсё так. Прыехаў Леанід у Дом творчасці ў Каралішчавічы. Абедалі за адным сталом з Мележам. Іван Паўлавіч часам пасмейваўся з малодшага:

— Ну й дагадзілі вам бацькі: поўнае супадзенне з класікам рускай літаратуры Леанідам Лявонавым. Яму ваш ганарар могуць паслаць у Маскву, а вам ягоны — аніколі...

— Мне аднойчы пра гэта казаў Андрэй Макаёнак, — прызнаўся Леанід Кірэевіч. — Калі ў часопісе «Нёман» я надрукаваў нарыс «Беларускі мёд», нехта пазваніў яму, рэдактару, і пацікавіўся: «Няўжо сам Леанід Лявонаў прыязджаў у Беларусь і гэтак хораша напісаў пра наш мёд?»

— Вось-вось, вам трэба ўзяць псеўданім! — зазначыў Мележ.

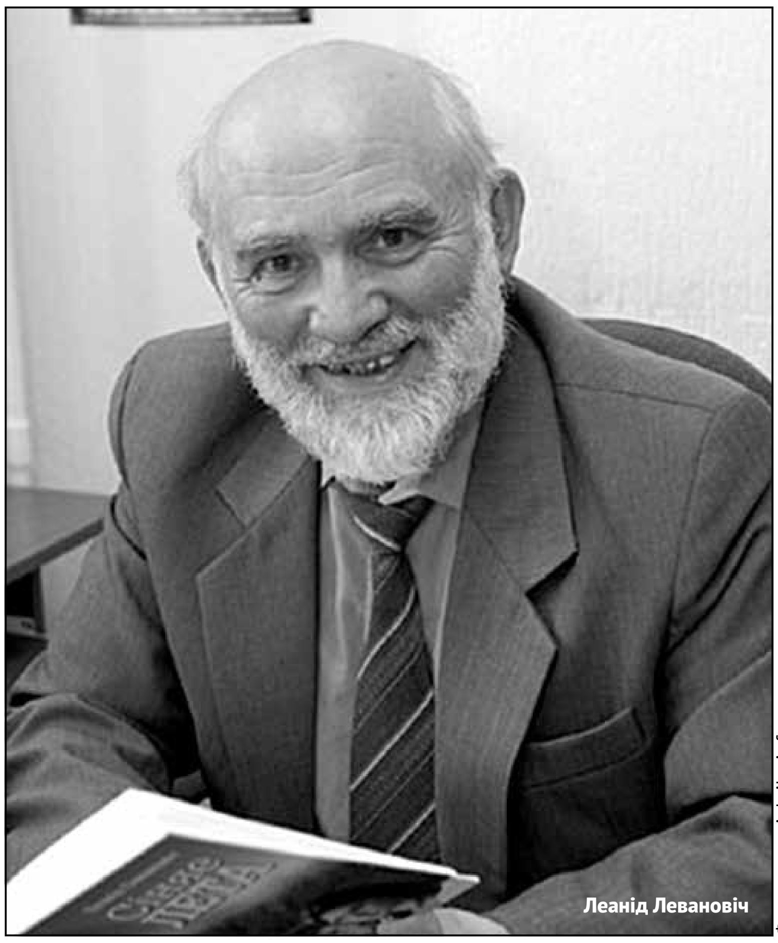
— Думаў я пра гэта, Іван Паўлавіч, ды не выберу сабе новае прозвішча.

— А што тут выбіраць?! — паціснуў плячыма Мележ. — Леанід Левановіч.

— Дык быў жа паэт Павел Левановіч.

— Ён паспеў выдаць толькі адну кніжку і загінуў на вайне. Вось і працягвайце яго справу.

А пасля выхаду другой кнігі «Зялёны трохкутнік» Іван Паўлавіч рупіўся, каб Левановіча хутчэй прынялі ў пісьменніцкую суполку. Дый пазней, аж да смерці, ён пастаянна сачыў, над чым працуе малодшы калега і пры сустрэчы не шкадаваў добрага слова ў падтрымку.

Леанід Левановіч

Фота www.vialejka.info

Шлях да галоўнай кнігі

Што б ні рабіў, што б ні пісаў Леанід Левановіч, ён пастаянна насіў у сваім сэрцы вёску Клеявічы Касцюковіцкага раёна і сваіх землякоў, раку маленства — Бесядзь, так хораша апетую народным паэтам Беларусі Аркадзем Куляшовым.

Задума напісаць аповесць пра сваё дзяцінства ў пісьменніка з'явілася яшчэ ў 70-я гады. У 1976-м Левановіч атрымаў пуцёўку ў Дом творчасці «Кактэбель» на Чорным моры. Ён узяў з сабою паперу і шэсць алоўкаў, каб кожны дзень спісваць шэсць аркушаў.

Хаця не заўсёды ўдавалася вытрымліваць графік працы, надта ж прываблівалі сонца і мора, але, вяртаючыся, ён вёз каля ста старонак спісанай паперы. Дома прачытаў напісанае — і застаўся незадаволеным. Бо пра цяжкае, басаногае дзяцінства лепей, чым Міхась Стральцоў у аповесці «Адзін лапаць, адзін чунь», не напішаш.

Давялося ўсё перарабляць, уводзіць новых герояў, так што аповесць пра пасляваеннае маленства вылілася ў раман «Шчыглы», прыхільна сустрэты чытачамі і крытыкай. Пасля будуць напісаны яшчэ шэсць раманаў, у якіх аўтар павядзе сваіх герояў з саракавых гадоў мінулага стагоддзя ў нашыя дні.

У адным лісце да мяне Левановіч напісаў: «Андрэй Сахута — гэта я!» Тым самым Леанід Кірэевіч імкнуўся даказаць, што ягоны герой вельмі блізкі яму як па характары, так і па ўчынках. Гэта з аднаго боку, а з другога — аўтар разумеў, што ягоныя раманы — гэта дакументы часу, аднак гэта мастацкая, а не дакументальная проза, — значыць, ён мае права на вымысел.

Леанід Кірэевіч памятае наказ бацькі быць ляснічым, але стаў спачатку культасветработнікам, а затым — журналістам і пісьменнікам, хаця вельмі любіў лес. Андрэй жа Сахута выбраў сабе прафесію ляснічага. Далей яго чакала камсамольская і партыйная кар'ера, а Левановіча партыйная работа не спакушала.

Андрэй у рамане «Палыновы вецер», калі не было магчымасці працаваць сакратаром абкама КПБ па ідэалогіі, папрасіўся ляснічым у самыя забруджаныя Чарнобылем лясы. Справядлівы і сумленны, ён адчуваў вінаватасць чалавека за тую бяду, што прынёс на зямлю.

Беларус на сямі вятрах

Творчасць Леаніда Левановіча ўражвае, так бы мовіць, геаграфічна-тэматычным абсягам і жанравымі асаблівасцямі. Герой аповесці ў пісьмах «Якар надзеі» — матрос. Ён служыць на субмарыне ў паўночных марах.

«Валанцёр свабоды» — аповесць-маналог, напісаная ад першай асобы. Заходнебеларускі хлопец едзе ў Аргенціну, каб зарабіць грошай, а лёс закінуў яго ў Іспанію, дзе ён змагаецца супраць фашызму ў атрадзе Макі. Пабло Варанецкі мае прапрататыпа Фадзея Варанішчу.

Чатыры вандроўкі ў Казахстан далі пісьменніку магчымасць стварыць кнігу нарысаў «Хлеб і мужнасць» пра беларусаў на цаліне. Затым Леанід Левановіч адкрываў для сябе Амерыку.

Першы пералёт цераз Атлантычны акіян ён ажыццявіў у 2000 годзе, калі паехаў у госці да меншай дачкі Вольгі. У той прыезд адбылася незабыўная сустрэча з самым паважаным пісьменнікам беларускага замежжа Масеем Сяднёвым, пра якога напісаў эсэ «Самародак».

Пасля не раз Левановічы ездзілі ў амерыканскі горад Бостан, каб з жонкай дапамагаць дачцэ расціць сына Максімку. Засталося столькі ўражанняў ад сустрэч з суайчыннікамі, што ўрэшце нарадзілася кніжка «Усмешлівая Амерыка». Выпала пабываць і на Віргінскіх выспах, якія абмывае цёплае Карыбскае мора. Аднак, будучы на самым краі Амерыканскага кантынента, Леанід Кірэевіч успамінаў сваю Беларусь, свае Клеявічы і раку Бесядзь, дзе прайшло маленства...

Героі Левановічавых твораў дзейнічаюць на розных канцах свету, але сам аўтар лічыць сваім галоўным здабыткам сем раманаў «Прыдняпроўскай хронікі», дзясяткі апавяданняў, нарысаў і эсэ аб людзях Прыбяседдзя. Калі ён бярэцца за пяро, каб расказаць пра сваю малую радзіму, часта думае: «Няшчасная, гаротная зямля! Чаму табе выпала столькі бедаў? Чаму чорны Чарнобыль сагнаў адсюль людзей?!»

Вось і яны, Левановічы, як захацелі пакінуць сталічныя паверхі і жыць бліжэй да зямлі, мусілі шукаць вёсачку ў Вілейскім раёне, а не ў Касцюковіцкім, бо ні Клеявіч, ні суседніх паселішчаў даўно няма на карце. Аднак родныя мясціны памятаюць свайго летапісца: нездарма землякі надалі Леаніду Кірэевічу Левановічу званне Ганаровага грамадзяніна Касцюковіцкага раёна.

Яшчэ дзве сустрэчы

Даўно ўжо Леанід Кірэевіч запрашаў нас з жонкай да сябе ў госці, спакушаючы свежым мядком, бо ён не толькі цудоўны пісьменнік, але й добры пчаляр. Мінулым летам нарэшце мы сабраліся паехаць у Левановічава Пятрылава.

Праўда, у Мінску Леанід падхапіў нас і на старэнькім «Жыгулёнку» завёз у свой, як часам жартуе, чабаровы рай. Мясціны, і сапраўды, уражваюць: дзесяць хат з усіх бакоў акружылі смалістыя сосны, пасля дажджу густы і цяпкі чабаровы пах доўга трымаецца ў паветры. Ён зліваецца з водарам іншых кветак і жывіцаю. Нават дарога парасла травою, бо тут стала жывуць толькі шэсць сем'яў, астатнія зімуюць у горадзе і прыязджаюць на вясну ды лета абрабляцьградкі.

Дзве ночы правялі мы ў Левановічаў. Мы не толькі адпачывалі, як дома ў дзяцінстве ў вясковай хаце, і знаёміліся з цудоўнымі мясцінамі, але й дапамаглі гаспадарам выкачваць мёд з вулляў. Занятак быў новы, а таму вельмі цікавы для нас. Дадому ехалі з мядовай «прэміяй» і незабыўнымі ўражаннямі.

Другая, «планавая» сустрэча адбылася на чыгуначным вакзале ў Брэсце 16 лютага 2018 года, калі Леанід і Рагнеда вярталіся з санаторыя «Белая вежа», што ў Камянецкім раёне. Дзве гадзіны шчырай, нязмушанай гаворкі праляцелі непрыкметна. Левановічы падаравалі нам аршанскі ручнічок «Беларусь — краіна шчырых сяброў». На льняным палатне Леанід Кірэевіч зрабіў свой дароўны надпіс.

Мы расталіся, каб сустракацца зноў, перапісвацца, перазвоньвацца.

Васьмідзясятая восень

Вось неўзабаве на падворку і васьмідзясятая Левановічава восень. І трэба ж было нарадзіцца якраз у пару бабінага лета, калі кожнае дрэва ў залатым ці чырвоным сарафане радуе вока. Калі непаседа-вецер, нібы кот-свавольнік, доўга гуляе з яркім лістом, пакуль той не ляжа на цёплую яшчэ зямлю...

Як бы падводзячы вынікі зробленага, Леанід Левановіч стварыў артыкул пра свае кнігі, дзе выказвае аптымізм і надзею, што ягоныя творы могуць быць запатрабаванымі і ў будучым, і ў першую чаргу імі зацікавяцца сямейнікі. Нехта з унукаў ці праўнучка Алінка прачытае гэтыя ягоныя запісы і захоча знаць з паліцы дзедаву кнігу...

У будучым, можа, стагоддзі аматар прыгожага пісьменства ў горадзе ці аддаленай вёсцы возьме ў рукі томік Леаніда Левановіча і будзе з ахвотаю чытаць, зачараваны праўдай Жыцця і сілай Слова. Як сёння чытаюць Пушкіна і Талстога, Шаўчэнку і Горкага, Купалу і Багдановіча, Быкава і Караткевіча...

Дадамо яшчэ: у адным з лістоў Леанід Кірэевіч пісаў: «Прайшло ад нараджэння нямала гадоў! Але я не стаміўся жыць і радавацца жыццю. Значыць, будзем жыць і працаваць далей!»

Будзем жыць!..

Расціслаў Бензярук

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 8 (144) | 31 жніўня 2018 | № 31 (594) Новы Час

Загад

Міхась ЗІЗЮК

Кабінет начальніка райаддзела Сагдзевіча знаходзіўся на другім паверсе. Малады ўчастковы Корзун хуценька прабегся па затаптанай наведнікамі лесвіцы, пастукаў у дзверы і, не чакаючы адказу, увайшоў. Каля Сагдзевіча сядзелі аператыўнікі старшы лейтэнант Мыскавец і маёр Жалібоўскі з аддзялення крымінальнага вышуку. Корзун хацеў далажыць, што з'явіўся па загадзе, але начальнік спыніў яго і кіўнуў, каб ён сеў побач з аператыўнікамі.

— Значыцца так, — Сагдзевіч падцягнуў да сябе нейкую паперу. — Я выззаў вас вось чаму. Вы ведаеце, што хутка выбары. Мы павінны забяспечыць грамадскі парадак на выбарчых участках, не дапусціць зрыву выбараў. Гэта зразумела?

Падначаленыя згодна кіўнулі. Корзун таксама хітнуў галавою, хоць да яго пакуль не дайшло: куды ж хіліць сваю прамову падпалкоўнік? Вядома, міліцыя забяспечвае грамадскі парадак, міліцыянты пачалі ўжо дзяжурствы на выбарчых участках, але чаму яго вызвалі сюды? Ён і так гэта ведае. Зрэшты, Мікола тут чалавек новы, служыць толькі паўгода, можа, і пачуе штосьці спецыфічнае, міліцэйскае. Насамрэч Корзун не надта хацеў служыць у міліцыі, ды выйсця не было. Вышэйшую адукацыю атрымаў на платнай аснове, на працу нідзе не бралі — у невялікім раённым гарадку адшукаць годны заробак складана. У сталіцы ні жылля, ні радні, з працай па спецыяльнасці таксама няпроста. Дзядзька Стась, матчын брат, прапанаваў пайсці сюды, абяцаў дапамагчы. Маці ўзрадавалася: а як жа, стабільны і неблагі заробак, нейкія ільготы, дый на адзенне грошай менш пойдзе. Угаварыла яго. І вось цяпер участковы інспектар міліцыі лейтэнант Корзун сядзіць у кабінеце начальніка РАУС Сагдзевіча.

— Дык вось. З абласнога ўпраўлення ўнутраных спраў прыйшла папера. У ёй нам прадпісана правесці ўсе неабходныя мерапрыемствы па недапушчэнні розных эксцэсаў, акцый пратэсту з боку так званых апазіцыянераў. У нашым горадзе знайшоўся такі, як бы гэта мовіць, «свядомы», які каламуціць і псуе нам усю справаздачу. Ён, Корзун, жыве на тваім участку. Мяркую, ты ведаеш пра каго я?

Так, Мікола зразумеў, пра каго вядзе гаворку падпалкоўнік. На вуліцы Савецкай у шматкватэрным доме жыў былы настаўнік матэматыкі Цішынін. Некалі ён вучыў і Корзуна. Акрамя таго, што Павел Іванавіч выдатна ведаў саму матэматыку, ён так захапляльна і даступна ўмеў выкласці матэрыял, што яго разумелі нават цяжкадумы. У школе яго паважалі. З Цішыніным у Корзуна ў адзінаццатым класе адбылася адна гісторыя. А ўсё з-за дурнога дзіцяча-юнацкага «а табе слаба».

Перад дыскатэкамі, якія праходзілі па суботах у мясцовым Доме культуры, хлопцы заўсёды спрабавалі знайсці нешта для «тонусу». Калі задавальняліся півам, а калі знаходзілі і што мацнейшае. Неяк Корзун ляпнуў, што ён яшчэ той «мацак», што можа выпіць хоць паўбутэлькі і не захмялець. Дайшло да спрэчкі, прыйшлося трымаць слова. Захар Хмялеўскі (і прозвішча якраз жа ў тэму) на агульныя грошы набыў бутэльку гарэлкі. Перад дыскатэкаю Мікола выжлукціў палову. Як — і сам не разумее. Пасля пайшлі ў Дом культуры. Корзуна, канешне, хутка «разабрала», але ён трымаўся. Хвілін праз дваццаць зразумеў, што сюды хутка з'явяцца дзяжурныя педагогі і міліцыя, якія заўсёды трымалі дыскатэку пад кантролем, і ён загрыміць у міліцыю. Мікола здолеў выбрацца на вуліцу, там яго званітавала. Трапіла і на адзенне, і на чаравікі. У такім стане яго знайшоў Цішынін. Павел Іванавіч дапамог дайсці да калонкі, адмыцца, пасля адвёў да сябе, адпаіў нейкімі таблеткамі і моцнаю гарбатаю, на таксі адвёз дахаты. Больш пра тое здарэнне так ніхто і не даведаўся, нават маці нічога не зразумела, а Цішынін нікому не сказаў. Аўтарытэт Корзуна ў вачах аднакласнікаў узняўся: сапраўды «мацак», пратрымаўся.

Цішынін па нацыянальнасці рускі, некалі прыехаў сюды за жонкай, мясцовай жыхаркай. Асеў у райцэнтры, пайшоў на працу ў школу, вывучыў беларускую мову, стаў яе актыўным прыхільнікам і ўступіў у апазіцыйную партыю. Безумоўна, такога раённае кіраўніцтва дараваць не магло. Цішынін застаўся без працы. Але ён знайшоў выйсце: стаў індывідуальным прадпрымальнікам, заняўся рамонтамі, а заадно і рэпетытарствам. Цішыніна ведалі як добрага майстра, здольнага педагога, да яго ішлі і кліенты, і дзеці, таму без працы ён не сядзеў. Хапала Паўла Цішыніна і на грамадскую дзейнасць. Ён збіраў подпісы пад рознымі заявамі аб парушэнні правоў жыхароў горада, удзельнічаў у акцыях пратэста ў сталіцы, спрабаваў арганізоўваць пікеты і пратэсты ў райцэнтры. Усім гэтым ён псаваў нервы раённаму начальству, якое змянялася ў твары пры адным толькі ўспаміне аб Цішыніне.

— Дык вось, — зноў паўтарыў Сагдзевіч, павысіўшы голас, — на вас ускладаецца абавязак правесці прэвентыўнае затрыманне гэтага самага «свядомага». Да выбараў застаўся тыдзень. Цішынін павінен сесці сутак на дзесяць — тады ніхто не будзе баламуціць і падбухторваць народ. І каб камар носу не падтачыў. Гэта зразумела?

Падпалкоўнік утаропіўся ў падначаленых. Аператыўнікі згодна zаківалі галовамі. Мікола не мог уцяміць: на якой падставе яны затрымаюць Цішыніна, якія доказы супраць яго прадставяць у судзе?

— Корзун у нас пакуль што малады, аператыўную абстаноўку разумее слаба. Таму старшым прызначаю капітана Жалібоўскага. Да зыходу дня далажыць мне аб выкананні. Можаце ісці.

Сагдзевіч апусціў паголеную лабатую галаву ў паперы, даючы зразумець, што інструктаж скончаны. Міліцыянты спыніліся ў прыёмным пакоі.

— Так, пайшлі на вуліцу, пакурым, там усё і абмяркуем. А то тут вушэй шмат, — буркнуў у пракураныя рудыя вусы Жалібоўскі, скіроўваючы на выхад.

Жалібоўскі быў вопытным супрацоўнікам, пачынаў з самых нізоў, пасля завочна скончыў Акадэмію МУС, на дадзены момант служыў на пасадзе старшага оперупаўнаважанага ў крымінальным вышуку. Мікола ўжо не раз перасякаўся з ім па працы. Жалібоўскі яму не падабаўся: аматар выпіць на «дурніцу», сваё не ўпусціць, скрытны, але работу аператыўніка ведаў добра. Ягор Мыскавец маладзейшы, працуе ў міліцыі таксама нядаўна. Як і Корзун, ён мясцовы, але вучыліся хлопцы ў розных школах, да таго ж Ягор старэйшы за яго на два гады. Па працы Мікола з ім перасякаўся ўсяго некалькі разоў і ведаў менш, чым Жалібоўскага.

Усе выйшлі на ганак, закурылі, моўчкі ўглядаючыся на няспешнае жыццё правінцыйнага гарадка. Па дарозе праехала некалькі легкавікоў, ляніва круцячы педалямі, прасунулася жанчына на веласіпедзе, і на нейкі час рух заціх. Насупраць, праз дарогу, франтавата пабліскваў новымі шклопакетамі будынак райвыканкама — там нядаўна скончылі рамонт. Жалібоўскі пстрыкнуў недакуркам у сметніцу, але не патрапіў.

— Так, хлопцы, загад вы зразумелі. Па-першае, нам трэба разабрацца, дзе цяпер знаходзіцца гэты Цішынін. Ведаеш, дзе ён можа быць? — звярнуўся Жалібоўскі да Корзуна.

— Значыцца так, — Сагдзевіч падцягнуў да сябе нейкую паперу. — Я вызваў вас вось чаму. Вы ведаеце, што хутка выбары. Мы павінны забяспечыць грамадскі парадак на выбарчых участках, не дапусціць зрыву выбараў. Гэта зразумела?

— Мяркую, што дома. Хутчэй за ўсё, будзе займацца рэпетытарствам — з дзецьмі ён займаецца ў асноўным у другой палове дня, — патлумачыў Мікола.

— Гэта добра, не трэба будзе яго адлоўліваць, як зайца, — засмяяўся Жалібоўскі. — Усё, садзімся, едзем. Ягор, паедзем на тваім аўтамабілі — менш свяціцца будзем.

Мыскавец не стаў пярэчыць старэйшаму таварышу. Корзун таксама моўчкі сеў: маёр старэйшы, добра ўсё ведае — хай кіруе. Але ўсё ж цікава — як яны будуць затрымліваць Цішыніна. Па дарозе Жалібоўскі сам раскрыў усе карты:

— Ты, Корзун, праз дамафон даведаешся, ці дома ён. Калі ў кватэры, то мы ўсе заходзім у пад'езд, ты вызываеш яго на пляцоўку. Там мы яго пакуем і дастаўляем у аддзел. Пасля пішаш пратакол, кідаем яго да раніцы ў «малпоўнік» і дакладваем Сагдзевічу аб вырашэнні задачы. Усё зразумела?

— Не, — крыху падумаўшы, адказаў Мікола, — мне не ўсё зразумела. А за што я складу на яго пратакол?

— Молада-зелена, — паблажліва ўсміхнуўся Жалібоўскі. — Ты навічок, таму табе дарую гэтыя пытанні. Як за што — за парушэнне грамадскага парадку. Брыдка лаяўся на вуліцы, гучна крычаў, чапляўся да людзей. Для вас, участковых, самы просты артыкул.

— Дык ён жа ў кватэры будзе. Як жа напішу, што ён да некага чапляўся і лаяўся? Я не буду складаць такі пратакол.

— Ты што, тупы?! — ужо залаваў маёр. — Ты загад начальніка чуў? Чуў. Вось і выконвай, не задавай мне дурных пытанняў. А то пойдзеш з воўчым білетам. А што такое мець яго ў нашым горадзе, мне табе тлумачыць не трэба. Так што рыхтуй пратакол і асадку.

— Вам лёгка гаварыць, — зноў заўпарціўся Корзун, — а мне прышыюць парушэнне законнасці. Дый нядобра гэта: хлусіць, фальсіфікаваць справу, невінаватага кінуць на дзесяць сутак.

— Не хвалюйся, ніхто цябе не зачэпіць, — больш спакойна, але холадна адказаў Жалібоўскі, — за гэта толькі пахваляць. У судзе праблем не будзе — гэта дакладна. Мы з Ягорам выступім сведкамі, усё пройдзе як па маслу. Так, Ягор?

— Так, Алег Іванавіч.

Машыны спынілася каля патрэбнага пад'езда.

— Ідзі, чаго сядзіш! — гукнуў маёр.

Мікола нехаця вылез з машыны. Каля пад'езда, насупраць адзін аднаго, сядзелі два каты, руды і чорны, енкатам запалохваючы суперніка. Руды спрабаваў ударыць лапаю чорнага, а той пачынаў енчыць яшчэ гучней.

Рой думак круціўся ў галаве ў Корзуна. Што ж рабіць? Адмовіцца? З'ядуць жыўцом, Жалібоўскі выдасць Сагдзевічу ўсе падрабязнасці, стоадсоткава вытураць з адпаведным запісам. Лепш сказаць, што Цішыніна няма дома — хай шукаюць. Але калі ён націснуў на кнопку дамафона, то заўважыў, што за спіною стаіць Мыскавец. Так, Жалібоўскі не дурань.

— Хто там? — адазваўся мужчынскі голас.

— Цішынін Павел Іванавіч?

— Так.

— Гэта ваш участковы Корзун. Мне патрэбна задаць вам некалькі пытанняў.

— Заходзьце.

Дзверы адчыніліся. На Міколу глядзеў хударлявы мужчына год сарака пяці з гладка паголеным тварам і ранняю сівізною на скронях.

— Слухаю вас.

— Павел Іванавіч, вам прыйдзецца праехаць з намі, — з-за спіны Корзуна выйшаў Жалібоўскі.

— Гэта з якой яшчэ нагоды? Мяне ў нечым абвінавачваюць? — спакойна і ветліва спытаў Цішынін.

— Не, мы проста павінны высветліць некаторыя пытанні, якія маюць дачыненне і да вас. Таму вы павінны праехаць з намі, — настойліва паўтарыў маёр.

— Я знаходжуся ў сваёй кватэры, нічога не парушаю. Да таго ж у дадзены момант я праводжу заняткі. На вашыя пытанні я магу адказаць у іншы час. Выпісвайце павестку, я прыйду, — гэтак жа спакойна адказаў гаспадар.

— Вы не падпарадкоўваецеся законным патрабаванням супрацоўніка міліцыі. Ягор, бранзалеты.

Мыскавец выцягнуў кайданкі і ў адно імгненне зашчапіў іх на руках Цішыніна. Той не стаў супраціўляцца, адно спакойна сказаў:

— Вы дарма так робіце. Я буду скардзіцца на вашыя дзеянні.

— Ды калі ласка, — ухмыльнуўся маёр. — Сколькі заўгодна. Давай, апранайся.

Цішынін сабраўся, пазваў з пакоя напалоханую дзяўчынку, нешта шапнуў ёй на вуха, тая хуценька пачала апранацца.

Цішыніна адвялі ў кабінет Жалібоўскага. Мікола выцягнуў паперы, паклаў перад сабою.

— Афармляйце, — сказаў Жалібоўскі і некуды выйшаў.

— Можа, нарэшце вы мне ўсё патлумачыце, маладыя людзі? — Цішынін запытальна паглядзеў на міліцыянтаў.

Корзун, не падымаючы галавы, моўчкі стаў пісаць.

— Вы абвінавачваецеся ў парушэнні грамадскага парадку на вуліцы, брыдкаслоўі і непадпарадкаванні законным дзеянням супрацоўнікаў міліцыі, — адказаў Мыскавец. — Вы будзеце затрыманы да раніцы, а заўтра суд разгледзіць вашу справу.

— Вось як, — горка ўсміхнуўся Цішынін. — Няўжо вы не разумееце, хлопцы, што некалі вам давядзецца адказваць за свае дзеянні? А табе, Мікола, не сорамна?

— Адкажам, калі спатрэбіцца, — Мыскавец выцягнуў з шафы нейкую папку і зрабіў выгляд, што паглыбіўся ў чытанне.

У Корзуна гарэлі вушы. Счырванелы, як бурак, угнуўшы галаву, ён моўчкі пісаў пратакол. Скончыўшы, працягнуў паперу Цішыніну на подпіс.

— Я нічога падпісваць не буду, — заявіў Цішынін.

Корзун пакінуў пратакол на стале і сказаў Мыскаўцу:

— Самі адпраўляйце яго ў малпоўнік. Мне трэба ісці, у мяне яшчэ справы.

Выходзячы, ён ціха сказаў Цішыніну:

— Прабачце, Павел Іванавіч.

На наступны дзень Корзун зайшоў у кабінет да інспектара па кадрах, працягнуў яму ліст паперы. Прачытаўшы яго, той здзіўлена ўтаропіўся ў Міколу:

— Ты што, забыў пахмяліцца? Што ты напісаў?

— А ты што — не бачыш? Рапарт. Там жа чорным па белым напісана: прашу звольніць мяне па асабістым жаданні.

— Ды гэта я бачу. Але ж ты працуеш толькі паўгода. Чаму ты вырашыў звольніцца? Што здарылася?

— Проста не хачу служыць, і ўсё.

— Не, так не пойдзе. Давай ты пачакаеш яшчэ паўгодзіка, а? А то мне начальства ў каршэнь усыпле, што ў мяне ёсць супрацоўнікі, звольненыя да года службы. А, можа, пасля яшчэ і перадумаеш, га?

— Не, чакаць я не буду, рапарт назад не забяру. І не перадумаю. Ніколі. Разумееш — ніколі.

Мікола выйшаў на ганак. Ён з палёгкаю ўздыхнуў, пастаяў у задуменні, нечаму ўсміхнуўся і пакрочыў па вуліцы да шматпавярховак.

Пастаўскі шлях

Юрка ГОЛУБ

Станіславу Маеўскаму

…Чарнеюць бярозы з марозу.
Спыняе ваколіцу дуб.
Імчацца таемныя крозы,
Нібы маладыя на шлюб.

…Стаяць міжазёрна Паставы,
Рыпяць у аеру суставы.
Схіляцца дзюбата над ставам
Тут буслава мкнецца пастава.

…Паправіць дзяўчына касынку,
І сцежка яе не міне.
Раптоўна цябе і мяне
Паклічуць ад возера: «Сы-ынку!»

…І згадкі цяжараць кішэнь,
Нібы залацінкі бліскуча,
Дзе зоры не ў зморы кішэць
Сышліся на воблачнай кручы.

…Дыміцца ўчарнелы кацёл,
Напэўна, для поўнага шчасця.
І велічна неба касцёл
Прычасце дае адначасна.

…Нам ціснулі рукі шматкроць.
І кварта была не пустая.
У словах гарачая кроў:
Паставы — паўсталі.

Бадзянне

Дзе ў пошаптах месяц відзён,
Не сцяты замкамі,
Як вецер з разбураных дзён,
Раптоўна знікаю.

Мінаю дамы і тамы
З надзеяй не схібіць.
Вось гэтак дрэйфуе Таймыр,
І шлях той не гіблы.

Пакінуў пабоку раку:
Счарнела на вугаль.
Вісіць на іржавым цвіку
Стажар-аблавуха.
І рыпнулі зоры якраз,
Як снег пад галёшам.
Каму надалася хоць раз
Такая раскоша!

Знак выраю

Не шануем птушак?
Можа сам шэрыф
Рве з-за іх у Новым свеце пэйсы?
Вырай пацягнуў туды шнуры —
Астравы сушыць на іх павесіў.

Нервы ўскалашмаціў акіян.
Пастку засярodзілі Бярмуды.
Посах з Зэльвы весці караван
Бусел захапіць не замарудзіў.

Пахвалёнка калгасніку

Наперад нёс узорны лёс.
Каб зоры на грудзях не згаснулі,
Дык клічнік стос праграмаў трос:
Любіў ён лозунгі з калёс,
Найболей — прагна і ўзасос! —
Любіў у поцемках калгасніка.

І бразгацелі рот і дрот:
— Віват шаноўнаму таварышу!
І браўся дрот у абарот —
У абарот наадварот —
Каб дакумекаць —
дык запарышся.

Неверагодна! Але факт:
Сабе з калгаснага кубельчыка
І штат, і сват, і апарат,
Самтрэст, сампіт і самвыдат
Грунтоўна, бач, — не напракат —
На сале жытку забяспечылі.
Яму ж каб смаку паспытаць,
Не дастаткова лашчыць зычныя.
На дзірах вунь страха, пята…
Даўно халодная пліта…
Адной уцехі: ёсць пятак,
І той на вэксаль запазычаны.

Ды вобзем бразнуўся калгас,
Бы ў дамавіну, злегла класіка.
Не варухнуўся ласы клас.
Не заікнуўся, хто паграз.
Цішком рыхтуе вестку час:
«Знайшлі, як маманта,
калгасніка».

Страты

У маленстве згубіў
сцізорык
і, балесны, не ведаў,
як пазбыцца шкады.

Неўзабаве не далічыўся
цялушкі ў статку,
ды мацней пастуха
трэсла ад страху
зладзеяў.

У бездань неба
аднойчы рынула
прыхільная зорка,
але я не крыўдую,
замшэлы.

І вось, захлынаючыся він́ой,
не магу здагадацца:
куды і чаму схавалася
мора.

Заўвага

Даўно карцела зрабіць
табе, браце,
заўвагу.
А менавіта: чаму ты
не спяшаешся крыкнуць «ура».
Акрамя таго, не цураешся…
не грэбуеш…
не паважаеш…
не верыш у…
(Пералік, зразумела, няпоўны.)
Дый ці гэтага мала, каб
бачыць перад сабою нацдэма?
Але пра што тут казаць,
калі васпан
ужо і так паспеў давесці
сябе
да пячорнага стану.

Конкурс

Процьму спаборніцтваў
прыдумала на сваю галаву
няўрымслівае чалавецтва.
І падчас іх узнікае
жаданне
дагнаць і перагнаць,
адужаць і ўзнесціся,
а ў выніку проста акалпачыць
суперніка.
А нядаўна зусім
з належнай пыхай
аб'яўлены конкурс крыку.
Навыперадкі кінуліся
туды
варона з пачварным карканнем,
вераб'іха з бязглуздай
балбатнёй,
сарока далучылася,
як падносчыца боепрыпасаў.
І ніхто з небаракаў, мабыць,
і не падазрае,
што нават у падгалоскі
нявартыы
цётцы з суседняга панадворку,
асабліва ў намінацыі
«Працягласць ляманту».

Маналог пітака

З апахмелам — бяда!
Нездароўю — не рады,
Віна-думцаў будан
Не склікае на раду.

Бач ты, скурвіўся свет,
І кішэнь — як нямая.
Жарты — нацыі квет
На паўлітру не мае!

А бывала, пілі:
Дробязь — бутлю агараць:
Стойма стаў — і смалі,
Значыць, з горла — у горла!
І не тое, што спрыт,
У пашане — пачатак!
Спрыт і жонцы абрыд,
Як даведцы пячатка.

Смык кранаецца струн —
Чарка смагу палошча.
Твой начальнік хітрун:
Ён жа п'е, як падпольшчык.

А сказаць, што сусед
Насабачыўся ў трэсце:
На бутэльку ў абед
З падначаленых трэсці.

Цюцька костку грызе
Не для нашай карысці.
Яўна, ён цверазей
З бадуна трактарыста.

Цесць (і той!), далібог,
Сам пад цешчай скуголіць.
Каб праверыцца змог,
Дык — лічы — алкаголік!

А капнуць, мой галуб:
Ды ранейшую продаж
Бочкі выгнуты клуб
Мацаў з прагнасцю продак.

Лоб уласны напні,
І дакладна ўцяміш,
Што цвярозыя пні
Пазнікалі з «канцамі».

Ёсць напраўду, дзівак:
Зубр пад назіркам пушчы
На лабаціну знак
Прыляпіў: «Непітушчы!»

І зашыўся, пабач,
За наклейкі тапонім.
(Як сябе не інач,
Знак наўрад ці тыповы…)

І ў адказе за час,
Вопыт маю, нібыта:
У народны запас!
У дзяржаўны набытак!

Вось прайду па радах:
Мкнуцца, бачу, па веды!
Вопыт свой перадам
За барыш адпаведны…

Фарбы лёсаў

Таццяна КАЛЕНІК

Подых Напалеона Орды

Дакрануцца рукой да вытокаў
І пульсацыю часу адчуць:
Пад далонямі дыхае Орда;
Акварэльна маёнткі цвітуць…
Нешта пэндзаль сказаць яго хоча.
Можа, думкі данесці людзей,
Што ідуць у шляхецкіх адзеннях
Па зрыжэлых сцяжынах алей?..
З той пары, дзе цяпер пад асфальтам
Замураваны часу сляды,
Пад цяжарамі сведчанняў стогнуць
Піраміды таполяў, дубы.
Вось яны, на малюнку пабляклым.
Маладзенькія зграбна стаяць
І праводзяць карэты здарэнняў
У бясконцы і прывідны шлях.
Хто раней…
Хто пазней…
Шлях адзіны,
Ды — у кожнага свой чамадан,
Але ж хто дакрануўся вытокаў,
Той пульсацыю часу спазнаў;
Той цяпер разумее: дарога
Не вядзе ў адзін бок…
Фарбы лёсаў…
Пяро — успамінаў…
Мы чытаем з мінулага ліст!
Дзякуй Богу, што гэта пасланне
Не згубіў зачарнелы чэкіст!
Хто раней…
Хто пазней…
Шлях адзіны,
Ды — у кожнага свой чамадан,
Але ж хто дакрануўся вытокаў,
Той пульсацыю часу пазнаў.

Вірус

Заразілася вірусам шчасця,
Восьмы месяц пад сэрцам нашу!
Пашыраецца ў целе хвароба,
Ды лячыць я яе не хачу!
Але толькі ад гэтай хваробы
Больш за ўсё існуе дактароў:
Доктар-зайздрасць;
Дацэнт-перашкода;
Ўрач-сурочнік;
Прафесарка-злосць…

Ў эпікрызе дыягназ адзіны:
«Шчасце.»
— Вось Вам, жанчына, рэцэпт…
Вы заразная страшна! Лячыцеся,
Вірус лезе амаль на гарсэт!

Хто хваробы такой не баіцца,
Заражайцеся — і часцей,
Тады стомяцца дактары-небаракі —
Дзе ж ім вылечыць столькі людзей?!.

Восеньскі букет

Падары мне — у вазе восень,
Я пастаўлю яе на стале,
Частавацца з ёй буду гарбатай,
Калі ты паляціш ад мяне

У смугу над блакітным
люстэркам
Нарачанскіх азёраў-вачэй,
Да манхэтанаўскіх хмарачосаў,
Ці ў туман еўрапейскіх начэй.

Я пастаўлю яе каля ложка
І скручуся пад коўдрай клубком.
Паплыву да цябе ў твае мроі,
Каб напоўніць табою свой сон.

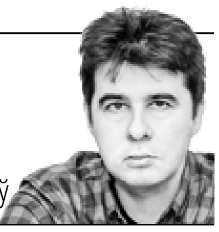
Каля ганку яе пастаўлю,
Ноч ліхтарыкам запалю.
Дзе б ні быў ты, — свяціць ён будзе
Праз гады, праз туман,
праз смугу.

Гарсэт

Звязала дачушцы маці
З воўны павольных рэк
Бела-чырвоны гарсэт:
У чырвані аеру ззялі
Крынічак гаючых каралі —
Прыстані нашай маяк.
Калі іх абрэзалі?
Як?
У росах у белых купалі
Каровак. Яны і давалі
Белае малако!
Калі яго выпілі?
Хто?
А можа, белыя вежы
Тым малаком палівалі
Дзяды, бо дзядоў шанавалі?
Цяпер не растуць яны тут, —
Лінулі зялёных атрут…
Пашкодзілі белае поле,
Чырвоны пакрыўдзілі фон.
Зляпілі з бруду й падману
Дзяўчынцы той балахон.

Калі прыгледзецца —

Фрагмент рамана

Зміцер ВІШНЁЎ

Частка пра таемнага асілка, які падняў рукамі цэлы горад і трымаў яго, пакуль не скончылася паводка

1.

Я ўсміхаюся вам. Я ўсміхаюся кожнаму. Усміхаюся штодня. Усміхаюся штохвілінна. Я, напэўна, ідыёт? Ці я проста выхаваны чалавек? «Ты — алкаголік!» — ускрыкне мой тлусты сябрук. Дзякуй, сябрук, я аніколі не сумняваўся ў тваім шчырым вызначэнні маёй асобы. Маленькая рэмарка: мой тлусты сябрук таксама шмат п'е і прыкідваецца гісторыкам — не верце яму!

Я ўсміхаюся, бо не магу інакш. Я ўсміхаюся, бо я напраўдзе раззлаваны. А калі я злуюся, дык раблю выгляд, што ў мяне ўсё добра! Я ўсміхаюся сінімі ад віна вуснамі. І мая ўсмешка нагадвае хучтэй шчыліну ад кулямётнага бруствера. Мае зубы зіхцяць, нібы рулі зброі. І вочы мае таксама вузяцца і ператвараюцца ў баявыя агеньчыкі. Я папраўляю капітанскую фуражку, і жыццё наладжваецца. Сёння і больш ніколі! Менавіта сёння я вып'ю мора да самага дна!

2.

Ровар паклалі ў снег. Ён тут заіснеў і ператварыўся ў лядзяш. Але мне патрэбны не аб'ект — інсталяцыя. Без раварыста гэта будзе падман, інсінуацыя. Падбіраю суб'екта вельмі патрабавальна. Вывучаю ягоныя рысы твару. Мне патрэбны валявы. Каб падбароддзе было ўпартай цаглінай, каб вочы выпіралі і патрабавалі супу. Мне патрэбны камікадзэ! Знаходжу такога ў карчме — бяру за каўнер і кідаю на ровар у снег! Брам! Заледзянелая рама гучыць векавечнай брамай. Я-ха! Відавочна, што інсталяцыя ўжо амаль падрыхтаваная.

3.

Верыш у поспех? Поспех чаго? Большасць з нас верыць у нейкі міфічны поспех. З чым ядуць гэты поспех? Поспех. Поспех. Прыдбаў боты — поспех? Нарадзіў дзіця — поспех? Стаў дэпутатам — поспех? Але ж паслаў усіх далёка-далёка — да такой знаёмай маці — можа, таксама поспех? Гэты міфічны поспех — гідра, якая бярэ нас у палон. Мы мусім жыць іншымі катэгорыямі. Не поспех — шчасце! Я не думаю, што яно нараджаецца ад поспеху. Нават упэўнены. Можна быць шчаслівым і непаспяховым з пункту гледжання большасці. Не хачу быць паспяховым! Хачу быць п'яным, дурным і старым, як мох, каб слухаць цішыню дрэў і быць шчаслівым.

4.

ты вясёлы
я вясёлы
мае вусны распаўзаюцца быццам ртутныя цягнікі
зубы квітнеюць гарошынамі Сонца падае на дно глоткі
Кадык пляскае вёсламі Празрыстыя валошкавыя вочы
перакочваюцца хвалямі На захад бягуць не спыняючыся радзімкі Падаюць у ваду стрэлы Свішча паветра
Перакочваецца паветра нібы студзень Пераварочваецца нібыта кісель Крык «Га!» І зноўку ты хаваешся на дно лодкі Прыціскаеш рукі да грудзей Подлая муха паўзе па носе Нехта цябе шукае і крычыць: «Га!» Ты маўчыш і спрабуеш адмахнуцца ад надакучлівай мухі «Га-га! Га-га!» — «Пурга!» — шэптам адказваеш ты.

5.

Трупы. Трупы. Хацелася ванітаваць. Яшчэ ўчора гэтыя людзі думалі, марылі — жылі. Некалі іх нарадзілі бацькі, якія цешыліся, што іх маленькі чалавечак ідзе ў свет. Песцілі гэтага чалавечка, даглядалі яго — верылі ў ягоны светлы лёс. І хто ж ведаў, што гэтага чалавека праз шмат гадоў напаткае лёс сустрэцца з забойцам?

6.

Чалавек. Чалавек без галавы і без ног, але ўвесь белы і цукровы, як крэм . І ўвогуле можа быць — гэта быў не чалавек, а ягоны прывід? Гэты самы прывід, без галавы і ног, выкаціўся з пад'езда шматпавярховіка і заспяваў пузам: «Мур-мур-мур!» І каціўся ён вельмі доўга, і спяваў усё гучней і гучней, пакуль яму не сустрэлася вялікая кітайская сцяна. Тады ён напружыўся і прамармытаў: «Пусці! Пусці! Пусці!» Сцяна зморшчыла свой каменны лоб, падумала, пачухалася і адказала: «А навошта?» «Я — добры», — канстатаваў прывід. «Адкуль я ведаю?» — засумнявалася сцяна. — Учора тут таксама праходзілі адныя і казалі пра братэрства, дык у мяне дагэтуль усё баліць і колецца. Не! Не пушчу!» Прывід падумаў-падумаў — і як скочыць! Быццам пончык ці гумовы мячык. І лавіла яго сцяна сценамі-серпанцінамі, і спрабавала засмактаць шматлікімі байніцамі. Не — збег прывід. «Мур-мур-мур.» Гэта казка пра тое, як не варта пісаць вершы.

7.

Капітан паклаў галаву на стол і прысеў побач. Я прыгледзеўся і пабачыў у вачах галавы знаёмыя хуліганскія агеньчыкі.

— Даўно не бачыліся, — зауважыў я.

— Угу, — адгукнулася старая знаёмая.

— І як табе новы статус? — пацікавіўся я.

— Абавязвае.

— Абавязвае да чаго?

— Шмат клопатаў.

— Не прыдумвай, — здзівіўся я. — Ты ж не служыш, а толькі тым і займаешся, што бухаеш ды дзецям казкі на ноч распавядаеш.

— Штодзённа, штохвілінна я нясу крыж пакутніка — крыж капітана, — заявіла галава.

Я зарагатаў:

— Віславухая, ды ты зусім з шарыкамі і ролікамі пабліталася. Ты ж пенсіянерка ці пенсіянер — нават не ведаю, як цяпер правільна.

Галава пачырванела і гучна забулькала.

— Булькай-булькай, — сказаў я. — Капітанская пенсіянерка.

Галава скокнула на шыю капітана. Капітан ускочыў і кінуўся на мяне з кулакамі.

8.

груз Груз Ты загрыз гарбуз Абуза Мазгоў няма Замест сейфа — Акварыум-пуза Выбіў пярэдні зуб Гэта значыць бузіна Будзёнасць і ўсялякія наступствы Усё — лухта Толькі супрацоўнікі службы народнай бяспекі Прымаеш на душу кілішак настойкі І не знаходзіш прыназоўніка і прыметніка Бо вечар закаціўся манетай на рыпучую канапу Чухаеш за вухам Так — няхай усё пухам
бровы загарацца вогнішчамі
абвугленыя твары — крык паштальёна

Паглядзі на гэтага куртатага паштальёна! Ён няшчасны і закатаваны. Забеганы. А заробак малы. Часам ён нездаровы. Зрэдку п'яны. Можа, гэта Чарльз Букоўскі ў маладосці? <…>

9.

— Чалавек абураецца, разумееш, — сказаў Крывы.

— Ён заўсёды абураецца. Ты згадай адваротнае. Колькі памятаю, ён заўсёды быў панкам. А цяпер начапіў пінжак і акуляры, вырасціў сівую бародку і думае, што схаваў панка ў шафе. Ні фіга! Шкілет — яшчэ не шкілет. Варушыцца панк! Ён яшчэ жывы! — крыкнуў я.

Крывы заўсміхаўся — ад вуха да вуха:

— Ён такі. Яму трэба канфлікт. Патрэбны адрэналін. Штодня ён выпальвае цыгарэтку і нешта запісвае ў нататнік — інакш ён не можа.

— Можа, ён вялікі інтэлектуал? — раптам выказаў я меркаванне.

— «Ле» ў слове ёсць. А «ін» — згубілася. Ён «тэле»...

— Фон! — крыкнуў я.

— Фон-барон, — падхапіў Крывы. — Барон — Нуф-Нуф, Ніф-Ніф і Наф-Наф.

— Пат! — крыкнуў я. — Факс!

— Тэлеквас, — зарагатаў Крывы. — Дакладна ён. Ін-блін.

— Быў інтэлектуал — стаў тэлеканал. Інжынер — інжыр. Жаўнер ператварыўся ў жоўтую нерпу!

10.

— Усім заняць свае месцы! Я паспрабую аддрэсіраваць гэтых зялёных гадаў!

Караліна вылазіць з шафы. Каралінка-Каралінка. Караліначка. Мая маленькая дачка. Каралінка палічыла на руках пазногці і папярэдзіла:

— Усім ляжаць! Я сказала. Не рыпацца! Мне надакучыў Шэкспір. Сёння я прыхільніца Генры Мілера. Таму рэкамендую са мной не жартаваць. Жарты могуць скончыцца сумна!

11.

Кнігарня Марс

Я сядзеў у крэсле. Праглядаў кнігу аўтара-дэбютанта, як заўважыў, што побач матэрыялізаваўся нехта знаёмы. Чалавек проста ўзнік з ніадкуль. Я прыгледзеўся: побач сядзеў Ярыла Пшанічны. Ружовашчокі і вясёлы.

— Вітаю, — сказаў я. — Рады бачыць. Як нам цябе не хапала...

— Вітаю! Ну што, нешта прыдумаем? — запытаўся Ярыла і ў прадчуванні прыемнага працэсу выпівання — відавочна намякаў пабухаць — пацёр рукі.

— А што будзем? — запытаўся я.

— Што заўгодна, — адказаў Пшанічны. І раптам закрычаў: — Я — Вова! — і рашуча расшкамутаў сваю кашулю. Хрась! Матэрыял разляцеўся крыламі.

12.

Ты завітваеш у гэты пакой. З жырандолі звешваецца вараны бурак. Тым не менш, ён рэагуе на тваё з'яўленне; з бурака вылузваецца нос, потым — вока, рот, які ашчэрваецца і паказвае мармеладавыя зубы. Потым рот паказвае барвовы язык, які нагадвае смактульку. Рот пачынае вібраваць, і чуваць: «Жывёла, давай скачы! Ты куды прыйшоў? Ты прыйшоў у культурную ўстанову! Скачы, падла!»

Аднекуль у цябе ляцяць гнілыя памідоры. Ты па інэрцыі пачынаеш выконваць патрабаванні — скачаш. Бурак звальваецца на падлогу ў...

На язык паклалі пігулку, і яна запішчала, забалбатала, зашаптала, забулькала і прапаліла. Прапаліла язык! «Ква-ква-мана-ба-ба-рукалла-мукалла»... Пігулка, нібыта куля, прабіла язык. Цяпер будзе шлях да пірсінга. «Гэй, пігулка! — закрычаў ты. — Не прабі мой страўнік! Вярніся ў ангар-бутэлечку!»

Трафарэт чалавека застаўся на сцяне. Тынкоўка счарнела і абвалілася. Лямпачка ў пакоі згасла і выбухнула астрай. Я расфарбаваў свой твар баявымі палоскамі. Потым узяў у рукі тамагаўк і з разбегу кінуўся на сцяну. Сцяна мяне засмактала, нібыта чорная дзюрка, і выплюнула з адваротнага боку. Я выскачыў на сонечную паляну.

З люка выпаўз янот і заспяваў: «Пятнаццаць чалавек на куфар нябожчыка! Ёха-ха-ха! І бутэлька рому!» Янот закашляўся і выплюнуў жабу. Пайшоў дождж. Разам з кроплямі падалі бублікі. Жаба крумкала.

У ката Сірыуса былі дзіўныя спартовыя практыкаванні. Яны заключаліся ў гімнастычных занятках з пузам. Сірыус выпучваў і напружваў пуза — у гэтыя моманты яно выглядала вялікім і чырвоным, нібыта надзьмуты геліем балонік. Часам кот са свістам уцягваў у сябе паветра, і тады пуза ператваралася ў сухую грушу. І тады Сірыус свяціўся ад шчасця чыгуначным ліхтаром.

З прынтара выскачыла слова, якое курчылася і танчыла; яно праспявала: «Ты хворы не мной! Я хворае не табой!» Слова было чорным, але мела квяцісты сонечны гальштук. У памяшканні, куды трапіла слова, за сталом сядзеў Майкл Крывы і піў гарбату з мёдам. Па ягоным твары поўзалі мушкі, якія зляталіся на салодкі пах. Слова паглядзела на Крывога, булькнула, шмогнула і паведаміла:

— Лайно.

— Што? — не зразумеў Майкл. — Ты адкуль узялося?

— Я гляджу на цябе і задаю такое ж пытанне, — паведаміла слова.

13.

Кнігарня Марс

Дробс пракрычаў:

«Выйшаў месяц на парог! І давай крывіць свой рог! Буду рэзаць, буду біць — усё адно табе вадзіць!»

14.

Што такое лапа вусяка? Лапа. Лапа, акрэсленая атрамантам ці алоўкам. Афсетная папера, апырсканая адэкалонам, выступае ў якасці добрага матэрыялу. Пагледзіце: з лапы вылузваюцца залацістыя кіпцюры. А вось ужо і вока выткнулася. Фантастычная лапа — вусякамутант. <…>

15.

Зноўку прыдумалі ворага. Прага да крыві — яна ў чалавека на падсвядомым узроўні. Гэта такія драпежніцкія паводзіны. Што можа быць больш важным за чалавечае жыццё?!! Якая ідэалогія? Я — па-за кантэкстам. Гульні ў вайнушкі ператвараюцца ў звычайныя забойствы. Герой вайны для мяне звычайны забойца.

16.

Сінія шпалы. Бліскучыя рэйкі.

Гном напружыўся і выцягнуў з кішэні мабільны тэлефон, які заліваўся музыкай з мульціка пра Свінку Пэпу.

— Слухаю, — сказаў гном.

— Што ты слухаеш?!! — хрыпла крычаў невядомы. Што ты слухаеш, гнамяціна недабітая?!! Я цябе пытаю?!. Ты калі вернеш мне смарагды?!!

— Вы, можа, памыліліся? Якія смарагды? — здзівіўся гном. — Я анікому і анічога...

— Гэй ты, гнамяціна!!! — роў невядомы. — Якія смарагды, кажаш?!! Такія-разгэтакія! На маім рудніку мусяць быць смарагды! Інакш табе будзе каюк! Я цябе папярэдзіў, каўпакападобны!!! Мы капаем тыдзень, і смарагдаў няма!!! Калі яны тут не з'явяцца, я за сябе не адказваю!!! Рыхтуй драўляную скрыню, гнамяціна!!!

17.

— Я вельмі хачу дранікаў, — сказаў чалавек.

— Ты хто такі? — спытаў яго Майкл Крывы.

— Я — звычайны чараўнік.

— І што, ты не можаш начараваць сабе дранікаў?

— Не, чаму? Магу. Але будзе не тое — баюся сапсаваць смак.

18.

— Маральна я падрыхтаваны да горшага, — сказаў Майкл Крывы. — Можа, гэтую гарэлку нельга змешваць з парэчкавым напоем?

— Не бойся, — супакоіў я. — Мінулы раз ты бляваў нядоўга — недзе палову гадзіны.

— Ты думаеш? — засумняваўся Майкл. — Штосьці мяне твае высновы не натхняюць.

Марс сіні

19.

— Кіліманджара, Кіліманджара, — сказаў Майкл Крывы.

20.

— Вы мне не падабаецеся. Больш за тое, вы мне непрыемны як чалавек. Мяне ванітуе ад вас. Мне хочацца ванітаваць, калі я чую вашы крокі. У творчасці павінны быць творца. Таму калі адсутнічае мастак — твора не можа быць!.. Тое, што вы дэманструеце, нагадвае экскрэменты волата. Вас нельга пускаць у прыстойныя месцы. І ўвогуле — я думаю, што вы не чалавек. Вы — пародыя на яго. Вы пабочны эфект нашай шматпакутнай прасторы. Але я вас знішчу. Спакойна і без пэўных высілкаў. Я вас расцісну, як атрутнае насякомае. У мяне дужыя і цяжкія боты — тое, што трэба ў дадзенай сітуацыі.

21.

— Разумееш, Крывы, трамваі я люблю. Яны мне нагадваюць падводныя лодкі, якія рассякаюць надводны свет. Едзеш у такой капсуле, быццам плёскаешся ў паветраных хвалях. Гэта з аднаго боку. А з другога — жыць з вокнамі, якія выходзяць на трамвайныя лініі, — адны праблемы. Грукат стаіць гэткі, нібыта рота вайскоўцаў грыміць пустымі бляшанкамі. Калі прапаўзаюць гэтыя прыгажуны, тэлевізар не чуваць. Што там тэлевізар!.. Я жонку не чую! А ейны пранізлівы голас не пачуць — гэта трэба быць напраўдзе глуханом. Тады мы з жонкай пачынаем разважаць... Можа, нам змяніць не месца дыслакацыі, а рытм жыцця? Днём наглуха зашпільваемся ў кватэры — вокны, дзверы, фіранкі — і спім, а ўначы бадзёра жывем і слухаем цішыню?!! Ператвараемся ў начных жыхароў!.. У дзве гадзіны начы транспартныя артэрыі заціхаюць, і падаецца, што ты знаходзішся ў нейкай забытай усімі вёсцы!.. Чым не рамантыка? Не, мне даспадобы такія ідэі. Трэба змяняць графік жыцця. Днём спаць — уначы весці актыўны лад жыцця!..

Адразу прымроіўся замест кватэры велізарны акварыум. Кветачкі сінеюць на паверхні вады, слімакі поўзаюць па сценках... а ў цэнтры плаваем мы з жонкай — бліскучыя паласатыя рыбінкі.

Крывы пагладзеў на мяне, сплюнуў і заўважыў:

— Купі паласатую піжаму і не пакутуй.

— Ды навошта?

— Будзе прасцей абгрунтаваць грукат. Маўляў, мы жывем не ў кватэры — нас трымаюць у каталажцы.

— І дзе лагічны ланцуг? Нешта не даганяю...

— Піжамы — гэта робы вязняў.

22.

знікаюць танкі Вядуць размовы з імі безгалосыя рамонкі Сіні і жоўты цісняць флегматычных людзей Захлынаюся вобразамі Магчыма выцягваю праз пятку апошнюю вяроўку нерваў Укусіць Разгрызці Раструшчыць Мезазойскі перыяд Надакучылі

23.

Прызнанні Майкла Крывога напярэдадні юбілею Кастрычніцкай рэвалюцыі:

— Раней я быў вясёлы. Я ўсміхаўся, як амерыканец. Усміхаўся ўсімі дзесяццю зубамі, якія былі ў наяўнасці. Я рагатаў, нібы каліфарнійскі конь. Рогат быў гучным і разносіўся паўсюдна. Гэты конепадобны рогат быў бясконцым і цягнуўся, нібыта гумка, і быў здольны абляпіць гарады і горы, лясы і палі. Рогат гучаў настолькі выразна і пераканаўча, што мог заглушыць гудкі паравоза і рокат трактара. І ў адначассе ўсё знікла. Быццам памёр чалавек. Быў — і няма. Цяпер я заўсёды пахмурны. Дзень за днём я прымушаю сябе выглядаць сумна. Часам я нават выпускаю слязіну. Маска няшчаснага і закатаванага чалавека мне не вельмі пасуе, але яна падабаецца маёй жонцы. Яна, праўда, у гэтым не прызнаецца наўпрост, але ўсім сваім выглядам пра гэта сцвярджае. Бо мой шчаслівы выгляд правакуе жонку да свідравання. І тады мой мозг не вытрымлівае — ён расколваецца на фрагменты шэрага рэчыва. І ў пэўны момант рашэнне надышло само сабой: з вясёлага чалавека я мушу ператварыцца ў сухар з цвіллю. Дык калі паспрабаваць разабрацца — дзе крыніца праблем? У чым сутнасць здарэння? Пэўна, мой заўсёдны добры настрой правакаваў вечна сумную жонку на бязлітасныя паводзіны. А цяпер сум нас аб'яднаў. Жыццё, карацей, забадала і злучыла нас у шчаслівым карагодзе.

24.

Сосны сплюнулі і сказалі:

— Чаго стаіш? Руш наперад! Тут няма чаго стаяць.

Майкл Крывы скрывіўся і пайшоў. Ісці яму было цяжка — ногі не слухаліся. Размаўляць было таксама цяжка — язык быў непаслухмяным і нагадваў чэрствы піражок.

— Майкл, як ты дакаціўся да гэткага жыцця? — запытаў я.

Майкл наважыўся нешта сказаць, але не мог. Не атрымоўваліся ў сябра словы. Разбягаліся літары ва ўсе бакі.

— Майкл, — сказаў я. — Як ты пішаш кнігі, калі нават размаўляць не можаш?

Майкл заўсміхаўся і замармытаў:

— Какманду, Какманду — афрыканскі шлях. Непал. Пальмы, какосы, бананавая гарэлка і верш у гонар вялікага Мугабэ. Зімбабвэ. Ы-ы-ы-ы. Я — чорны марпех!

— Гэх, Майкл-Майкл, — паспачуваў я. — Мабыць, твой мозг высмактала п'яўка чорнага бальзама. Дарма ты захапіўся гэтым небяспечным напоем.

25.

— Час ідзе, — сказаў чалавек. — Ты не маеш маральнага права ўхіляцца ад дзеяння. Ты проста абавязаны нешта рабіць. Сітуацыя, калі ты робіш выгляд, што цябе гэта не тычыцца, непрымальная! Не пройдзе. Усе мы ведаем, чаго ты варты і на што здатны. Таму адмовы не праходзяць.

26.

Кнігарня Марс.

Час абмеркавання літаратурнага працэсу.

Хто пукнуў гучна, той і атрымаў прэмію. Не па таленце, а па тусовачнасці. Як кажуць добрыя людзі: «Капялюх не па Рыгору».

«Паэтка павінна быць прыгожай знешне, тады і радкі загучаць надзвычайна», — заяўляе нехта пыхлівы. Я запярэчу гэтаму пыхліўцу. Не! Паэтка абавязана быць моцнай і страшнай, як гаўбіца. А калі яна будзе менавіта такой, там недзе ўнутры будзе ліхтарык цеплыні таленту. Знешняя прыгажосць лялькі Барбі ёй відавочна не патрэбная! Але ж у нас што ні нагі ад вушэй — паэтка! Нават вушэй ужо не бачна за тымі нагамі. Затое гэтыя ногі натхняюць удзельнікаў журы розных прэмій да пэўных высноў: «Талент! Безумоўна — талент! Гэткае гучанне! Такая моц радка!» І калі прыглядзецца, разумееш, што напраўдзе ў гэтым калыханні клубоў гучыць непаўторны рытм верша. Геніяльна! Проста фантастычна. І не трэба пісаць! Адбярыце паперу і асадкі, камп'ютары і тэлефоны! Не трэба ствараць! Усё ўжо ёсць! Ногі! Ногі! Трохкроць крыкнуць: «Ногі!» Якія яшчэ аргументы? Маленькія свінападобныя гурткі ствараюць свых куміраў. Нараджаюць міфы. Адно аднаго ўзносяць і хваляць. Раздаюць кампліменты і лаўры.

— Феміністкі, шыхтуйцеся! Прыйшоў вам капец! — крыкнуў вусень і папярхнуўся. Аднекуль выскачыла бочкападобная фраў з кухоннай сякерай.

Вусень круціўся, нібы на вуглях, а фраў старанна малаціла сякерай: «Бам-бам-бам!» Але кожны раз прамахвалася. Вусень заліваўся ваўчыным воем. Фраў цяжка дыхала і прыгаворвала: «Паразіт зялёны!.. Гэта табе за феміністак!.. Распну гада!..»

«Феміністка — сябра чалавека!» — роў вусень і выкручваўся ад сякеры.

«Сякера — сябра вусеня», — адказвала фраў.

У нейкі момант, калі фраў стамілася, вусень даў нырца ў шчыліну, што была ў падлозе.

«Стой! — зараўла фраў. — Куды?!!»

«На танцы!» — адказаў здалёк вусень.

Фраў села на крэсла, адкінула сякеру і змрочна працадзіла:

— Ужо хутка. Нашыя сёстры вырашаць праблему. Нядоўга ўжо.

27.

— Што такое вышыванка, капітан Барада?

— Вышыванка — гэта добра. Кепска быць вышываначнікам, бо адразу ператвараешся ў люстраную воблу.

— Гэта як?

— Падыходзіш да люстэрка і паказваеш язык. Адразу спрацоўвае. Тут на цябе цуд і навальваецца. Думаеш пра чысціню каранёў. Выцягваеш з абутку ногі і пачынаеш націраць пальцы наждачнай паперай — кшталту я крышталёвы і чысцюткі. Быццам я — арыец!

— Арыец — гэта ад рыльца і яец?

— Мабыць, так.

— Дык што ў выніку?

— У выніку, калі адбываецца люстрацыя, свіны лыч ператвараецца ў дзюбу пеўня, а бывае і наадварот.

28.

— Ён напісаў кнігу на дзевяцьсот старонак, — сказаў фазан і заклекатаў.

— Ён што, шызануўся? — здзівіўся капітан Барада.

— Не, ён вырашыў паказаць усім нам сваю велічыню, — замармытаў фазан.

— А гэтая велічыня выяўляецца ў колькасці старонак тэксту? — падсумаваў Барада.

— Не, яна выяўляецца ў колькасці напісаных сімвалаў.

— Аптымістычна, — пагадзіўся Барада. — Мабыць, гэтыя сімвалы шліфуюць складаны жыццёвы сюжэт.

— Так-так — яны шліфуюць.

— Што?

— Штосьці дакладна. Прынамсі, цягам некалькіх старонак апісваецца запор.

— Ну што ж — годная справа. Вельмі патрэбная, мабыць, у медычных даследаваннях.

Барада выцягнуў люльку, запаліў, выпусціў клубы дыму і ў задуменнасці рэзюмаваў: «Ад запору дапамагае дзюфалак».

29.

Дрывасек махаў сякерай: «Вжы-ы-ык!» — і дрэва ляцела, нібыта спілаваны вораг! «Чмы-ык!»– яшчэ адно дрэва ляцела ніцма. «Бр-ы-ык!» — наступнае грымела і валілася. «Хрась!» — яшчэ і яшчэ. «Хрусь!» Хамякі і вераб'і разбягаліся і разляталіся. Ваўкі ціха вылі і адпаўзалі ў глыбіню леса. Лісы давалі нырца ў таемныя норы. Спалоханыя пугачы накрывалі галовы крыламі. Вожыкі прыкідваліся шышкамі. Мядзведзь прыпадабняўся да гары.

30.

І калі джала захрасла ў горле, надышло разуменне існасці. Вось яно. Мае пляўкі больш не шкварчэлі. Атрута з мяне не вылівалася. Здавалася, што я быццам тая гадзюка, якую пазбавілі зброі.

31.

Думкі разбягаюцца і сыходзяцца ў карагоды. Абмацваеш твар і задаеш пытанне: няўжо гэта я? Здаецца, што раней скура абцягвала гэты чэрап лепей. Магчыма. Час бяжыць няўмольна. Не стрымаць. Не схапіць. Ён толькі здзекуецца. І паказвае язык.

— А што ты хацеў? — пытаецца галава. — Толькі так.

— Ты зноўку беспрытульная? — здзіўляюся я. — Цябе пазбавілі твайго шыкоўнага цела?

— Не, — пярэчыць старая знаёмая. — Я ажыццяўляю ранішні шпацыр. Так бы мовіць — трымаю сябе ў тонусе. І табе не зашкодзіла б, бо цябе ўжо не пазнаць. Губляеш форму. Пуза выпеставаў, нібы курган славы.

— Гэй, — кажу я. — Валі адсюль, свінападобная!

— Ты чаго завёўся? — здзіўляецца галава. — Выпусці пару. Ты ж не імбрык — звычайны асацыяльны тып.

Я люблю футбол. Гы-гы.

32.

Мяне хвалюе. І хвалюе вельмі моцна. Да дрыжыкаў у пазногцях. Да перхаці ў горле. Да стрэлаў у левым вуху. І калі я хвалююся, нібы вада ў тазіку, мне трэба нейкім чынам браць сябе ў рукі. Лёгка сказаць — складана зрабіць.

33.

Я спыніўся каля кнігарні і доўга ўглядваўся ў ейныя бліскучыя вокны. Бясконцыя шэрагі кніг. Мітусіліся рэдкія пакупнікі. Здавалася, што гэтая маленькая прастора па-за кантэкстам краіны. Здавалася, што гэта фурункул, які варта выдаліць з чыстага беласнежнага цела дзяржавы. А потым мне падалося, што вокны і не бліскучыя зусім — брудныя і заляпаныя. Не зашкодзіла б тут памыць і папрыбіраць.

34.

Кнігарня пракашлялася, вытыркнула з-пад шафаў чырвоную дзюбу, выцягнула з пяску курыныя лапкі і абвесціла:

— Ну што, мурзацікі, колькі можна мяне гнабіць? Кнігі купляць будзем ці працягнем займацца марнатраўствам часу? Яшчэ трошкі, і я буду з вамі размаўляць інакш!

Кнігарня напружылася і выштурхнула сваё распухлае цела з будынка былога завода. Страсянулася, скідваючы з сябе пыл і тынкоўку, прайшлася дзюбай па сценах, нібыта па пёрках, і задаволена зафыркала.

35.

Я складаю гарбузы на падваконні. Развешваю часнык па кутах кватэры. Раскідваю цыбуліны пад батарэямі.

— Няўжо дапаможа?

— Мінулы раз мне, здаецца, дапамагло.

Гном пагладзеў на мяне і пакруціў каля скроні:

— У цябе сапраўды не ўсе дома. Яшчэ трошкі — і цябе прыме ў свае абдымкі жоўты дом.

36.

Я люблю холад. Я люблю снег. Зіма — гэта цуд! Белыя сумёты натхняюць на подзвігі. Так-так, але ёсць адна непрыемнасць — куртка. Брытанцы кажуць, што кепскага надвор'я няма — ёсць кепская вопратка. Я згодны, бо цяпер холад мяне прыціскае; ён мяне пляжыць. Вопратка надзьмулася на мне бурбалкамі. Я дыхаю на замерзлыя бледныя пальцы. Я выпускаю пару. Мой твар ахутвае туман — верагодна, ператвараюся ў снегавіка? Што вынікае? Любоў і нянавісць аб'ядналіся ў вялікія белыя шары.

37.

Скрозь. Наскрозь. Спаўна. Ціха, як у склепе. Капітан Барада прыслухаўся — здавалася, што ён чуе ўдары сэрца. І больш анічога. У цямрэчы ён мог толькі разгледзець камод, і на ім узвышалася нейкая скульптурка. Мяркуючы па ценях — выява анёла. Капітан уздыхнуў і, стараючыся не шумець, падышоў да акна. Там, за фіранкамі, было шмат машын. Але ягоны позірк сфакусаваўся на адной — вялікай, падобнай да джыпа. Было ўражанне, што ў ёй анікога няма. Так, трэба на вуліцу!.. Доўга не думаючы, Барада пстрыкнуў замком, прыадчыніў дзверы кватэры і адразу атрымаў удар, у вачах пацямнела. Кулак незнаёмца прыйшоўся ў галаву. Капітан паваліўся. «А, сцука, — прашыпеў незнаёмы голас. — Ляжы спакойна».

38.

Мы прачнуліся. Нас многа. — Ярыла! Ты тут?!! — Тут. — Міхал! А-ау-у-у! Тут?!! — Так, тут. — Васіль?!! І ты тут?!! Хлопцы, хадзем вып'ем!..– Сонечны дзень. Стол сярод дрэў. Стравы і рознакаляровыя пляшкі. І папугай Фенікс праспявае нам пра вечнасць...

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 8 (144) | 31 жніўня 2018 | № 31 (594) Новы час

Нішто не ператворыцца ў пыл...

Анатоль ДЭБІШ

Кат

Чалавек пазірае маўкліва з-за кратаў:
Сёння — вязень!
А быў яшчэ ўчора ён катам,
Валадар — вырашаў чалавечыя лёсы:
Каму ў золаце быць,
каму — голым і босым.
Каму можна караць,
а каму быць ахвярай...
І навісла над ім непазбежная кара.
Па вязніцы кутах ён панура блукае,
Яго заўтрашні дзень і гнявіць
і лякае:
— Як пасмелі яго за цямніцы парог
Кінуць тыя, хто ўчора згінаўся да ног.
Той, хто гучна, у знак вернасці,
біў сябе ў грудзі, —
Заўтра будзе судзіць і караць яго будзе.
Можа, гэта памылка? І толькі — не болей!
І чакае яго прабачэнне і воля,
Бо ў жыцці не рабіў ён нічога благога:
Так — караў, так — судзіў.
Дык ад імені Бога
Суд вяршыў над людзьмі,
каб народ не сваволіў,
Каб пазбегнуць хаосу і хцівай юдолі...

У гэты час найстрашнейшымі
сталі для ката:
Не вязніца сама, не жыцця нават страта,
Не пагарда сяброў,
ні праклцці народа —
Згуба моцы і ўлады,
якімі валодаў.
Ён не верыў да самай апошняй хвіліны,
Што адрокся нат сын ад яго і пакінуў...

І тады толькі,
як усцягнулі на плаху,
Нібы скуру — сарвалі з грудзей
апранахі,
Ён убачыў, мо толькі ўсяго
на імгненне,
Як душа яго побач
стаіць на каленях, —
У слязах і крыві —
перамешаных з брудам...
Ды за ўчынкі свае не пакаяўся —
Юда!

***

Калі паэта гоняць з дому,
Пагудзяць твор яго і род,
Плююць на мову — дык, вядома,
Што наплююць і на народ.

Ім усё роўна: чым мы сеем,
Расцім які духоўны плод.
Адна турбота ў фарысеяў —
Набіць кішэні і жывот.

Крычаць: віноўнікі паэты,
Што снег ідзе сярод вясны
І град палеткі нішчыць летам.
Яны ўсяму віной, яны...

Без іх жылі б мы ўсе шчасліва,
Квітнелі б — горад і сяло.
Яны стапталі нашы нівы
І ўсё святое — што было.

Дык з іх зрывайце апранахі
Ды рэжце, гадам, языкі!
І вось адзін ідзе на плаху.
Другі — да Чорнае ракі.

І мы не цямім нават — хто мы?
Бо побач — здрайца і сексот.
Калі паэта гоняць з дому —
За ім пагоняць і народ.

Сабачая просьба

Проша, пане-гаспадару,
Мне прызначыць злую кару:
Маю грэх — аб волі мару.
Жыць інача не магу.
Вінаваты: стаў вар'ятам,
Шэры воўк мне ў лесе — братам,
Як праклят, каля хаты
Я сяджу на ланцугу.

Там начую я і днюю,
Дождж і град мяне лупцуе,
Сталі моваю маёю —
Брэх хрыпаты і выццё.
І штодня з нудой чакаю,
Калі костку атрымаю
З вашых рук... благаслаўляю
Вас на шчаснае жыццё!

Пакарайце, вінаваты:
Тузаю ланцуг зацята.
Як вы церпіце дагэтуль
Мой сабачы злосны рык.
Хлусіць, пан мой, я не ў стане:
Тут, у нэндзе, у падмане
Цяжка жыць мне...
Просьба, пане,
Даць змяіны мне язык.

Падман

Дзень пачынаўся радасны і чысты,
Усё наўзбоч — свяцілася і ззяла.
З-за шатаў лесу гэтак прамяніста,
Як пані з ложку, сонейка ўставала.

Яно пялёсткі росныя кранала,
Кідала пацалункі-промні долу,
Будзіла сны...
Ды раптам цёмна стала,
Ды раптам пачарнела ўсё
наўкола.

Дыхнуў калючай золлю ціхі ранак.
Град сыпануў —
жыццё знішчаў са здзекам...
Парой так цяжка разглядзець тырана
У светлым і ціхмяным чалавеку.

***

Садом, гамора... Сёння, як і ўчора..
Нячысцік правіць баль —
і весяляцца блазны,
і гуртам пазіраюць непрыязна
на тых, хто застаецца не ў гуморы.

А я гляджу, адрынуты, на зоры:
там — неба ззяе чысцінёю яснай,
між хмар вяслуе месяц непагасны,
душа з душой пра вечнасць
там гаворыць.

Там ценніцца садоў вішнёвых мора.
Бязважкія ў валошкавых уборах,
сірэны весяляцца там штоночы...
Ах, як бы я туды хацеў аднойчы.
....
Ці да блюзнерства,
калі край мой хворы?..

***

Чалавек пабачыў свет:
Безліч сімвалаў і знакаў,

Бацькі след і маці след —
І ад радасці заплакаў.

Паміраe чалавек,
Дні жыцця яго мінаюць.
Слёзы капаюць з павек
На знямелы мармур раю.

Чалавек — плыве да зор.
Нарадзіўся... І — памёр.

На мальберце

На мальберце спіць ноч
чорнай кошкай ля плота.
Вока поўні мігціць
між ружовых аблок.
І гусцее паветра, і сее самоту
Белай фарбай і чорнай —
світанак і змрок.

У прасторы і часе
жыццём паяднаны
Рухі, гукі, —
адзіным крананнем рукі.
І крывёю цячэ з незагойнае раны
Боль душы мастака —
праз гады і вякі.

Ілюзія

Да ісціны жыцця мы —
ані кроку.
Ратунку просіць плоць,
і мучыць — Дух,
І тое, што сягоння цешыць вока,
Зруйнуе заўтра час у прах і пух.

І ўсё, што мела быць
святым і блізкім,
У што мы верылі і чым жылі,
За тою раптам
застанецца рыскай,
Якую мы бясслаўнымі прайшлі.

Вязень

Бурý адчайна мур турэмны,
Пакуль яго я не парушу.
На волю выбрацца я мушу.
Так дзень за днем... але дарэмна.

Крышу за каменем я камень.
Крывавяць збітыя калені.
Сціскаю камяні рукамі,
Кідаю прэч... а іх не меней.

Я чую подыхі віхуры...
Вось рухнуў мур — свабода блізка.
Бягу — упаў на доле слізкім
Перад вышэзным новым мурам.

Рэгрэс

Я не ўтрымаўся і — упаў,
Прабіў аб вострры камень скроню.
Дух спешна цела пакідаў,
Нібыта страшыўся пагоні.

О людзі! Так я вас любіў!
Плявалі вы ў мой бок са злосцю.
Я чалавекам, творцам быў
І сам сабе калісь зайздросціў.

Цяпер, бяздушны, на другіх
Забыўся я, зусім не чую
Ні радасцяў, ні жаляў іх...

Што мне яны... цяпер жыву я,
Як мне падказвае рэгрэс:
Не дабрынёй, а моцай гневу....

...Яшчэ нядаўна з дрэва злез —
А сёння зноў скачу на дрэва.

Совы

Там, дзе пануе драпежная згуба,
Не адшукаць ані следу людзей.
На вершаліне магутнага дуба
Змрочны вякамі хаваюць свой цень
Хцівыя совы, каведныя совы.
І з надыходам цямрэчы начной
З гнёздаў сваіх узлятаюць на ловы
Тых, хто падмануты дня цішынёй,
Тых, хто ў бяспеку і шчасце паверыў,
Сонцам сагрэты і ласкай вясны...
Гэтак і ў нас, як у птушкі ці ў звера.
Час свой не цэнім і ў ноч, як яны,
Мкнем за здабычай бяздумна на ловы,
Не ўсвядамляем хвілінаю той,
Што нас цікуюць каведныя совы,
Хіжыя совы між цішы начной.

Нішто не ператворыцца ў пыл

1
У старой бажніцы Белай Вежы
Выява продка мне відна.
Стаіць, нязрушная, яна
У старой бажніцы Белай Вежы.

Звон стрэл чужацкіх слых мне рэжа,
Ды непрыступная яна.
У старой бажніцы Белай Вежы.
Выява продка мне відна.

2
Растуць, як дрэвы, курганы.
Так — дзень за днём,
і век за векам,
Не паміраюць з чалавекам...
Растуць, як дрэвы, курганы.

З зямлі дзядоў растуць яны.
З душ нашых продкаў,
не аднекуль.
Растуць, як дрэвы, курганы.
Так — дзень за днём,
і век за векам,

3
Нішто не ператворыцца ў пыл
І продкаў прах аднойчы —
уваскрэсне, —
Каб стаць малітвай,
музыкаю, песняй...
Нішто не ператворыцца ў пыл.

Яны паўстануць з ямаў і магіл.
Як сонейка з-за хмар
дзянёчкам веснім.
Нішто не ператворыцца ў пыл
І продкаў прах
аднойчы ўваскрэсне.

Бойня на Паліку

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Да Ушачаў на прарыў партызанскае кіраўніцтва вырашыла адправіць добра ўзброеную брыгаду Гіля-Радыёнава, якая ў 1943 перайшла на бок партызанаў і звалася Першай Антыфашысцкай. Большасць байцоў там і палегла

Возера Палік знаходзіцца на поўначы Барысаўскага раёна, на мяжы Віцебшчыны і Міншчыны. Рака Беразіна з аднаго боку ўпадае ў возера, а з другога выцякае, мясцовасць моцна забалочана. Дзеля ліквідацыі Барысава-Бягомльскай партызанскай зоны гітлераўцы двойчы цяснілі партызанаў да возера. Першая аперацыя, «Котбус», прыпала на май–чэрвень 43-га.

«Першую блакаду мы перанеслі лёгка, бо немцы не дайшлі да Паліка», — сцвярджае *Ада Леановіч* (Нікалаева), жыхарка Плешчаніцаў. Пра другую — і апошнюю — удзельніца вайны гаварыць не магла: плакала ў трубку. Тое, што адбылося на Паліку годам пазней, падчас самай страшнай аблогі, без перабольшання можна назваць партызанскай трагедыяй.

Немцы балотаў не любілі і баяліся. Гэта партызаны выкарысталі: на выспах забалочанай поймы ўдала размясцілася некалькі атрадных і брыгадных базаў. Да шпіталя прыкамандзіравалі жонку палітрука Нікалаева, яна гатавала ежу для раненых і хворых, а большых з дзяцей пасвілі кароў.

Лагер і шпіталь абсталявалі на сухім узвышшы, дзе раслі тры веліканы-дубы. На іх арыентаваліся савецкія самалёты: прызямляліся на паляне, выгружалі медыкаменты, забіралі цяжка параненых. Перавозілі за лінію фронту дзяцей-сіротаў. У пачатку лета 1944 года партызанам «прыпякло». На невялікай тэрыторыі апынуліся ў акружэнні 16 брыгад: «Жалязняк», «Народныя мсціўцы», «Бальшавік», «Дзядзі Колі», атрады «Смерць фашызму», імя Панамарэнкі, імя Кірава, многія спецгрупы. Заканчваліся боепрыпасы, не стала прадуктаў, раненыя не мелі меддапамогі. А галоўнае — адступаць не было куды.

Немцы кінулі на барацьбу з «бандытамі» некалькі дывізій групы армій «Цэнтр» і карныя фарміраванні пад кіраўніцтвам пераемніка Кубэ Карла Готберга. З некалькіх абласцей нагналі паліцэйскіх. Гітлераўцы ішлі сцяной, іх падтрымлівалі артылерыя, танкі, авіяцыя. З боку Віцебска, ад Плешчаніц, ад Халопенічаў партызанаў цяснулі да Паліка. Кола няўхільна звужалася…

Насельніцтва партызанскай зоны раёнаў таксама шукала ратунку ў багністых балотах. Сем'і з дзецьмі размяшчаліся побач з атрадамі. Жанчыны хадзілі даглядаць параненых, мыць бялізну, гатаваць ежу. Дзецям таксама знаходзіўся занятак: яны збіралі шчаўе і заечую капусту.

Успамінае *Яўген Пашукевіч:* «Маці разлічвала, што будзе карміць мяне жабамі, якіх у балоце і каля ракі звычайна шмат. Але ад бамбёжак, пастаяннай стральбы жабы і вужы зніклі з балота. Даводзілася абыходзіцца каранямі жоўтай лотаці; адварыўшы, іх можна было есці».

У безвыходнай сітуацыі, калі на кон ставіліся жыцці многіх, матулі ахвяравалі немаўлятамі. Разведгрупа, у якой ваяваў будучы пісьменнік Уладзімір Карпаў, аказалася блізка ад жанчыны з немаўлём. Дзеля бяспекі сябе і групы яна мусіла дзіця ўмярцвіць. *(Паводле Людмілы Карпавай)*

З малым на руках адступала разам з атрадам «За Радзіму» шматдзетная жыхарка спаленай Карпілаўкі Зося Давідовіч. У гэтай калатнечы згубілася яе 15-гадовая дачка. Колькі ні шукалі, ні крычалі — не абзывалася. Толькі праз месяц, калі ўжо не спадзяваліся яе дачакацца, дзяўчынка здолела вярнуцца ў сваю вёску. *(Паводле Сяргея Давідовіча)*

У атрадзе імя Кірава на тэрыторыі былога Халопеніцкага раёна ваяваў 18-гадовы Аляксандр Мардас з Крамянца. Ветэран па стане здароўя не змог распавесці пра драматычныя старонкі сваёй маладосці. Адну з іх я запісала ад жонкі, настаўніцы Ірыны Іванаўны. Атрад, дзе ваяваў Мардас, адышоў у топкае балота, туды немцы не палезлі. Адно варожыя самалёты кружылі над галовамі, і таму небяспечна было распальваць вогнішчы — пагрэцца ці штосьці згатаваць.

«Сядзелі-сядзелі гэтак, і адчуваюць, што сілы на зыходзе. Сітуацыя рабілася крытычнай. Камандзір Шаркоў рашыўся ісці на прарыў, але на ўсялякі выпадак паслаў байцоў у разведку. Падабралася зборная група: і зялёныя юнакі, і сталыя, вопытныя мужчыны. Глядзяць у бінокль і вачам не вераць: з лесу выпаўзаюць нямецкія абозы. Партызаны зразумелі, што вораг знімае блакаду, што яны вытрымалі! А каб пайшлі напралом, то невядома, як бы ўсё скончылася» *(Ірына Мардас)*.

Быў, аднак жа, чалавек, які ўзяў на сябе адказнасць павесці групу напралом, праз трайны ланцуг ачаплення. Маю на ўвазе бясстрашнага разведчыка Дзімку-Невідзімку, як яго звалі ў атрадзе. Атрад Мядзведзева, дзе ваяваў Васюкевіч, быў пад Вілейкай расфарміраваны, так яны з сястрой-падлеткам аказаліся ў брыгадзе імя Кутузава.

«На Палік мы адступалі цераз вёску Беразіно. Немцы ішлі трайным ланцугом, цеснучы нас да возера. Мы пераходзілі рэчку Цну па слізкіх кладках. З іх лёгка было зваліцца, таму адзін аднаго падтрымлівалі і выцягвалі, як хто аступіцца.

Каб атрад мог выйсці з акружэння, нас разбілі на групы, па чалавек 13-15. Кожная ішла сваім шляхам. Дзіму прызначылі камандзірам нашай групы. Сярод нас быў чалавек, які ўвесь час сумняваўся: ці так ідзем, ці туды, а можа вернемся, і Дзіма строга ўсіх папярэдзіў: «Панікёраў нам не трэба, я за ўсё адказваю». Чалавек нас пакінуў, і больш мы яго не бачылі.

Прабіраліся ад вострава да вострава. Пад нагамі булькала балота. Вылезем на сухое — і падаем, як нежывыя, на плашч-палатку. Ішоў абстрэл з дальнабойных гармат. Снарад упадзе ў багну, а ўзрыва не чуваць, толькі купіны трасуцца.

Камандаванне, між тым, скеміла, што прасачыцца мы ўсе не зможам. Трэба прарывацца штурмам. Адправілі пасыльных, а наш атрад ужо мінуў першы ланцуг ачаплення. Дзіма не стаў вяртацца, хоць гэта было рызыкоўна. Як прабіліся праз трэці ланцуг, то пападалі на зямлю хто дзе стаяў. Так моцна спалі, што нават не чулі кананады. Прачнуліся ад шоргату ног, гэта беглі партызаны з іншых груп…» (З успамінаў сястры Васюкевіча *Ніны Сталяровай*)

Першымі здолелі прарваць варожае кола ўдарныя групы брыгад «Народныя мсціўцы», «Жалязняк» і спецатрада Іванова. Гэта адбылося з 7 на 8 чэрвеня 1944 года каля вёскі Акалова.

15 чэрвеня ў раёне вёсак Макоўе і Халмоўка пайшлі на прарыў партызаны брыгад імя Калініна, імя Кутузава, «Бальшавік», імя Фрунзэ, «Смерць фашызму», спецатрады І.Ф.Залатара, «Гром» і «Дапамога». Народныя мсціўцы вырваліся з блакады, але панеслі значныя страты (толькі забітымі каля 600 чалавек). Яны не мелі дакладных звестак пра размяшчэнне праціўніка. Пайшлі з крыкамі «ўра» на Макоўе, а немцы секанулі агнём з узлеску, адразу з двух бакоў.

Да Ушачаў на прарыў партызанскае кіраўніцтва вырашыла адправіць добра ўзброеную брыгаду Гіля-Радыёнава, якая ў 1943 перайшла на бок партызанаў і звалася Першай Антыфашысцкай. Большасць байцоў там і палегла. Жывымі засталіся мо чатыры сотні з амаль двух тысяч. Так «змывалі крывёю» сваю здраду былыя савецкія ваеннапалонныя.

Ніна Сталярова запомніла падрабязнасці прарыву.

«Брату Юлькі Казлёнак адарвала руку. Юлька цягне яго за здаровую, потым ад страху забяжыць наперад і крычыць паміж стрэламі: «Пракоп! Пракоп!» Вернецца і зноў вядзе, так яны выбеглі на покатам ляжачую, цудам ацалелую нашу групу.

Я ў гразі пагубляла боты, ішла босая, з распухлымі нагамі. Мужчыны, каб не зачэрпваць ваду, свае боты завязвалі вяроўкамі. Калі выйшлі, то ва ўсіх былі праблемы з нагамі — у абутых, можа, і большыя, бо язвы доўга не зажывалі. Мае ногі паправіліся праз тыдзень.

Пасля прарыву мы ішлі праз вёску Лясіны. Выходзілі жанчыны насустрач і плакалі, такімі ўсе былі змучанымі і страшнымі. Кармілі нас, мылі, адагравалі ў лазнях… А я не магла забыць сустрэтых у балоце дзеда з бабай, а з імі мо трыццаць вясковых дзяцей. Бацькоў не то пахапалі, не то яны хаваліся асобна.

Брата пасля Паліка ўзнагарадзілі ордэнам, а маглі б пакараць за непадпарадкаванне, калі б усё атрымалася па-іншаму».

На Паліку абарвалася жыццё венгерскай антыфашысткі, разведчыцы Таццяны Бауэр. Апошнімі бачылі дзяўчыну жыхары вёскі Бабры. Раненай апекаваўся «паходна-палявы» сябра з былых ваеннапалонных. (Тацццяна іх перацягвала ў атрад з Мінска). Баброўцы пачулі непадалёку адзінкавы стрэл. *(Паводле Любові Ваўчок)*

Падрабязныя звесткі аб падзеях канца акупацыі знайшла я ў мемуарах вядомага кіраўніка партызанскага руху *Рамана Навумавіча Мачульскага.*

Апошнімі ў варожым атачэнні заставаліся брыгада «Дзядзі Колі», атрады імя Кірава і імя Панамарэнкі. Яны ахоўвалі штаб Барысаўска-Бягомльскай партызанскай зоны. Немцы хацелі захапіць Сялецкую грэблю — дарогу да выспы. Пяць дзён з высоткі абараняў базу атрад «Бура». Мсціўцаў бамбілі самалёты, абстрэльвалі гарматы і мінамёты.

18 чэрвеня ў 9 раніцы з'явілася варожая авіяцыя. Бамбёжка працягвалася больш гадзіны. Потым пачалася артылерыйска-мінамётная падрыхтоўка, якая працягвалася да ночы. Тады ж асколкам авіябомбы быў паранены сам Мачульскі.

Круг за кругам праходзілі лясныя байцы пекла пад назвай «блакада». 19-га зноў пачаліся паветраныя налёты. Партызаны налічылі 48 самалётаў. З іх скідваліся лістоўкі з заклікам здацца. «У адваротным выпадку палікскае балота стане для вас агульнай магілай», — пагражалі фашысты.

20-га ў наступ пайшлі нямецкія аўтаматчыкі. І тут знясіленыя байцы памянялі тактыку: ад цэнтра, які паліваўся агнём, яны перамясціліся да кальца акружэння. Немцы баяліся багны, ішлі не ланцугом, а натоўпам, ледзьве за рукі не трымаліся. Можна было залегчы, прапусціць іх у глыб балота, а потым нападаць знянацку.

Восем сутак пад бесперапынным агнём! Адбіваючы па дзесяць атак за дзень! У адну з такіх хвілін камбрыг Лапацін звяртаецца да Мачульскага:

— Карнікі рыхтуюцца да рашаючага штурму. Ці нельга папрасіць дапамогі ў фронта?

Мачульскі адказаў, што з гэтым пытаннем у Цэнтральны штаб партызанскага руху ўжо звярталіся, і не раз. Зноў па рацыі выйшлі на сувязь з Масквою, і ноччу ўрэшце прыляцелі доўгачаканыя савецкія самалёты, павесілі ў небе свае ракеты.

Колькі б жыццяў было выратавана, прыляці яны тыднем раней!

Амаль да сярэдзіны ліпеня некаторыя з мірных жыхароў заставаліся ў балоце, не ведаючы сітуацыі і перабіваючыся падножным кормам.

Новы камандзір атрада «Імя Дзімы» прыняў рашэнне перасядзець блакаду ў Руднянскім лесе. Тактыка сябе апраўдала: хоць і бегалі, «як зайцы», але большасць засталіся жывымі. Цяжка паранены ленінградзец *Юрый Волкаў* ведаў пра бойню на Паліку з чужых слоў. У сваіх успамінах, выкладзеных сынам у інтэрнэт, ён піша:

«За всю партизанскую эпопею в нашей зоне погибло партизан меньше, чем в эту последнюю самую обширную блокаду, причём буквально перед приходом советских войск, перед освобождением. Не хочу пересказывать то, что слышал от уцелевших — сам я на Палике не был — но чего-то более ужасного уже не придумаешь.

Это была в полном смысле резня загнанных в болота, оставшихся без боеприпасов тысяч партизан и мирных жителей, отходивших с ними. Увы, до сих пор никто не решился изложить на бумаге (по крайней мере мне не встречалось прочесть) все ужасные перипетии этой кровавой бойни начала лета 1944 года».

Адметна, што папяровы варыянт кніжкі беларускага партызана ў Расіі выдаць не ўдалося…

23 чэрвеня 1944 года пачалося наступленне трох Беларускіх франтоў. Бліскучая наступальная аперацыя была названа імем грузінскага князя Баграціёна і разгортвалася па двух накірунках — на Віцебск і на Бабруйск.

Яшчэ тыдзень — і экіпаж грузіна Чыгладзэ, чыім імем назавуць мінскую вуліцу, адзін з першых прарвецца ў сталіцу Беларусі…

«Буду долю каваць»: вершы Язэпа Лявіцкага

(З папераў Баляслава Грабінскага ў архіве БІНіМа)

У эміграцыйных архівах часам знаходзіш нечаканыя рэчы.

Дзеля прыкладу, у зборах Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Ёрку, часткова перададзеных ужо ў мінскі Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, сярод дакументаў уласна інстытута (пратаколаў, абвестак і інш.), захаваліся цэлыя комплексы творчай і эпісталярнай спадчыны больш ці менш вядомых сябраў БІНіМа. Але і не толькі…

Адным з удзельнікаў БІНіМа быў Баляслаў Грабінскі, народжаны 3 жніўня 1899 года ў вёсцы Урачыншчына Раманаўскай воласці Сакольскага павета Гарадзенскае губерні (сёння Падляскае ваяводства Польшчы). У 1920-х гадах ён атрымаў спецыяльнасць лекара-дантыста. У 1930-х і пачатку 1940-х жыў у Вільні, быў старшынём Беларускай хрысціянскай дэмакратыі, Беларускага нацыянальнага камітэта ў Заходняй Беларусі, намеснікам старшыні Беларускага навуковага таварыства. Працаваў на кафедры анатоміі медыцынскага факультэта Віленскага ўніверсітэта. У 1942–1944 гадах Грабінскі быў старшынём Беларускага нацыянальнага камітэта ў Вільні. У 1943 годзе ледзь не расстраляны літоўскай адміністрацыяй. Ад лета 1944 года дзеяч апынуўся ў Нямеччыне. У лагерах для перамешчаных асобаў па заканчэнні вайны займаўся грамадскай дзейнасцю, быў сябрам Аб'яднання беларускіх лекараў на чужыне, аўтарам артыкулаў у часопісе «Мэдычная думка». У 1950-х перабраўся ў ЗША. Быў сябрам Беларуска-Амерыканскага задзіночання, удзельнікам кіраўніцтва Чыкагскага аддзела арганізацыі, радным БНР, сабрам БІНіМа. Памёр 20 жніўня 1991 года ў Лонгвудзе (Фларыда).

У архівах нью-ёркскага інстытута захаваліся ўспаміны Грабінскага «Сакольшчына–Гродна–Вільня», якія некалі падрыхтаваў да друку Зміцер Саўка («ARCHE», 2000, №5), а таксама некаторая карэспандэнцыя. Сярод лістоў дзеяча ёсць і такі:

«29 траўня 1987 г.

Да Рэдакцыйнай Калегіі.

Пасылаю Вам успаміны аб Гродзенскім Гуртку Беларускай Моладзі, якія даўно ўжо абяцаў напісаць.

Дзеля таго, што я ніколі ня быў у беларускай школе і выгадаваўся на запушчанскім дыялекце, які далёкі ад клясычнае беларускае мовы, ваш лінгвіст павінен перагледзіць, што паправіць, а што выкінуць, каб не было памылак.

Назоў Гродно я сумысна ўжываю не як часта бачу Горадна, бо ўсе беларусы кругом гэтага места называюць «Гродно».

Залучаю тож вершы Я. Лявіцкага. Самі судзіце, ці варта іх друкаваць. Вершы тыповыя для Нашаніўскага пэрыяду з нараканьнем і вялікаю надзеяй.

Мова вершаў тож не надта гладкая, бож Езік (для «Язэпу» запушчан) паходзіў з-пад Сухаволі, захадні рубеж этнічны Беларусі. Знаў ён добра расейскую мову, бо скончыў гімназію з залатым мэдалём. Быў ён слаўным юнаком. Найлепшы гімнаст у школе. Настаўнік-гімнаст чэх часта дэманстраваў школе вычыны Лявіцкага на трапэзе-паралелях.

Па скончаней гімназіі ў 1913 г. быў прыняты ў Ваенную Медыцынскую Акадэмію ў Пецярбургу. У пачатку вайны пасланы на фронт і [ў] 1916 на 23 г. жыцьця загінуў на вайне.

З вершаў відаць, якую гарачую любоў меў аўтар да Беларусі.

Б. Грабінскі.

P. S. Вершы Язэпа Левіцкага (псэўдонімы: Юрка Снапко, Дзядзько), адбіваныя на шапографі ў аднаднёўцы «Колас Беларускай Нівы», Гродно, 1913 г.»

Да ліста дададзеныя і колькі вершаў згаданага маладога беларуса. Магчыма, даследчыкам і аматарам беларускай літаратуры нашаніўскага часу будзе цікава пабачыць гэтыя ўзоры тагачаснай творчасці, захаваныя дзякуючы земляку-эмігранту.

Язэп Лявіцкі

Барацьба

Як пачаў толькі жыць,
я ўжэ долю сваю
Зненавідзеў, абрыдзіў яе.
Чуў я ворага ў ёй, знаў,
што толькі ў баю
Зваяваць магу шчасьце сабе.
Кроў бурліцца пакуль
ў цёплых жылах маіх,
Барацьбы пакуль просіць душа,
Сэрца стрункаў заўсім
не парвала сваіх
Буду з доляй змагацца ўсягда.
Хоць і я не ўцякаў перад ёй,
ды й яна
Мне не вырвецца з рук
ў барацьбе…
Я прайду цэлы сьвет,
збуру мора да дна —
Адшукаю яе у зямле…
З ветрам ў сполку ўвайду,
буру ў помач клікну,
Заварушацца сосны на зоў,
Зямлю-матку сваю —
пацалую, гукну
І пайду на сьмяртэльны я бой.
Ці жыцьцём прыплачу
і ў магілу зыйду
За свой сьмелы шалёны пагляд —
Ці яе пагублю, лепшу долю знайду,
Ці прароблю яе на свой лад.
Ды пакуль кроў кіпіць,
сэрца б'ецца маё,
Пакуль чую сябе маладым,
Буду долю каваць,
долю-шчасьце маё,
Буду з лёсам змагацца сваім!

Песьня

Каб песьню родную мне даці,
Не чутай ў месьці панам,
Хацеў бы яе засьпяваці.
О, не! Засьпяваў бы я там,
Дзе змучаны цяжкай работай
Мужык, брат сярмяжны жыве,
Пазнаўшыся з горам, цямнотай
І дарма пацехі ён жджэ.
Я ў хатцы яго засьпяваў бы
Аб цяжкай нядолі яго,
І сьлёзы яго абціраў бы,
Туліўшы, як брата свайго.
Да сьвету я шлях паказаў бы
Навукі, як жыць, навучыў.
І песьняй, душою жадаў бы,
Каб край ён свой родны любіў.

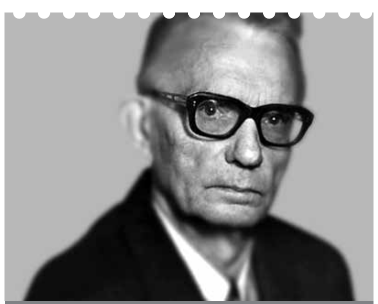
* * *

Не даў мне бацька ні багацьця,
Ні славы, здольнасьцяў якіх,
Не! Сілы даў з бядой змагацца
І хлеб здабываць з рук сваіх.
Не ўмеў ён чытаць на паперы,
Не знаў навукі ён і сам:
Умеў зрываць сахой папары
І хлеб свой аддаваць панам.
Не знаў ён шчасьця, лепшай долі,
К зямлі сагнуўшыся, хадзіў.
Труд-працу цяжкую у полі
Любіў, мяне любіць вучыў.
І з гэтай мне бядой, нядоляй,
І з сілай, працай бедака
Даў скарб вялікі, можа, болей —
Даў імя-званьне мужыка!

Падрыхтоўка да друку Наталлі Гардзіенка

Разгадаў Генадзь Кісялёў…

У 2002 годзе ў «ЛІМе» я апублікаваў невялікі матэрыял «Невядомы аўтограф на кнізе Уладзіслава Сыракомлі».

Генадзь Кісялёў:

«Я прачытаў усё, што ўдалося адкапаць у друку, і напісаў артыкул. І больш да Янука Дарашкевіча не вяртаўся. Ёсць, праўда, у мяне яшчэ выразка з беластоцкай беларускай «Нівы»

Рэч у тым, што тады мне трапіла ў рукі кніга Уладзіслава Сыракомлі «Маргер», якая была выдадзена ў Вільні ў друкарні Рубэна Рафаловіча ў 1855 годзе. Паэма была напісана на польскай мове з прадмоваю аўтара, якая так і называлася «Слоўца ад аўтара». Але самым каштоўным у згаданай кнізе з'яўляўся загадкавы аўтограф на тытульнай старонцы кнігі. За гэты час напісанае цяжкавата было прачытаць, а тым больш расшыфраваць: «Памятка па шаноўным… Светлай памяці Пану Ол…, настаўніку геаграфіі ў гімназіі ў… лістапада 1860 г.» Прачытаўшы напісанае, адразу паўстала пытанне: ці не аўтограф на кнізе самога Уладзіслава Сыракомлі? Яшчэ ў 1860 годзе ён быў жывы, шмат падарожнічаў па Бацькаўшчыне, спрабаваў пісаць вершы на беларускай мове. І толькі праз два гады пасля таго, як з'явіўся вышэй названы аўтограф на першым выданні паэмы, восенню 1862 года паэта не стала.

Дарэчы, на кнізе захаваўся штамп, на якім па-французску было напісана: «З бібліятэкі Антона Плянсона з Дабраміля». У гісторыі нашай літаратуры я не прыпомніў прозвішча Антона Плянсона. Што гэта быў за чалавек? Як трапіла кніга Уладзіслава Сыракомлі ў асабістую бібліятэку пана Плянсона, а пасля ў Слонім? Ці мажліва расшыфраваць сам аўтограф на кнізе? Гэтыя і шмат іншых пытанняў узнікла ў мяне, пасля знаёмства са старой кнігай з аўтографам. Пра гэта я ў 2003 годзе запытаўся ў нашага слыннага даследчыка беларускай літаратуры XIX стагоддзя Генадзя Кісялёва (1931–2008). Ды і ён сам бачыў публікацыю ў «ЛіМе». А таксама задаў яму яшчэ некалькі пытанняў. На мае лісты хутка прыйшлі і два адказы.

Лісты Генадзя Кісялёва

29 ліпеня 2003 года

Шаноўны Сяргей!

Сардэчна дзякую за добрыя, прыхільныя словы. Ваша імя, канечне ж, мне добра вядомае. Сустракаў дзясяткі Вашых публікацый, найперш па краязнаўству Слонімшчыны і шырэй. Дарэчы, не так даўно ў «ЛіМе» чытаў Вашу зацемку, помніцца, пра кнігу Сыракомлі з дарчым надпісам. Тады ж па свежых слядах у нашай акадэмічнай бібліятэцы з дапамогай Памятнай кніжкі Мінскай губерні на 1860 год я расшыфраваў указанае на рэпрадукцыі імя настаўніка, здаецца, Пінскай гімназіі. Адразу ж хацеў Вам паведаміць, але не ведаў Вашага адраса, некуды паклаў выразку з Вашай публікацыяй і сваю выразку. І цяпер не магу знайсці ні таго, ні другога. Калі Вы прышлеце мне ксеракопію публікацыі ці хаця б нагадаеце бліжэй, пра што там гаворка, я Вам паведамлю свае меркаванні.

Што да Янука Д. (Янук Дарашкевіч (1890–1943) — беларускі пісьменнік «нашаніўскага» перыяду), то пра яго я не ведаю больш, чым напісаў у слоўніку «Беларускія пісьменнікі». Гэта было тэрміновае заданне Інстытута літаратуры, дзе я працую, — напісаць такі артыкул для слоўніка. Часу адводзілася няшмат. Я прачытаў усё, што ўдалося адкапаць у друку, і напісаў артыкул. І больш да Янука Дарашкевіча не вяртаўся. Ёсць, праўда, у мяне яшчэ выразка з беластоцкай беларускай «Нівы» з Вашым артыкулам «Прыгадаем Янука Дарашкевіча». Каб скласці зборнік, Вам трэба абавязкова дабрацца да матэрыялаў Цэнтральнай бібліятэкі АН Літвы, ф.21, адз. захавання 83. Цікавая цытата адтуль у кнізе: Хромчанка К. Р. Беларуская мастацкая проза. Мн., 1979. С.47. Поспехаў.

З павагай і прывітаннем Генадзь Кісялёў.

23 жніўня 2003 года.

Шаноўны Сяргей!

Шчыра дзякую за дасланую цікавую для мяне кнігу. Буду чытаць-знаёміцца.

Што да сюжэта з кнігай У. Сыракомлі, то паводле атрыманай ад Вас ксеракопіі я адразу ж, як спадзяваўся, адшукаў у сваім архіве і выразку з «ЛіМа», і картку са сваёй колішняй нататкай.

Дык вось, у Мінску ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы НАН Беларусі ёсць надзвычай рэдкая «Памятная книжка для Минской губернии на 1860 год». На старонцы 37 сярод настаўнікаў Пінскай гімназіі (Пінск уваходзіў у Мінскую губерню) названы «младший учитель географии Иосиф Андреевич Ольпинский. Акурат ён і фігуруе ў надпісе на кнізе Сыракомлі. Больш нічога пра гэтага Ольпінскага або Альпінскага не ведаю. Цікава толькі, што ў «Пінскай шляхце» Дуніна-Марцінкевіча ёсць персанаж Цімох Альпенскі. Альпень або Ольпень — шляхецкая ваколіца паблізу Давыд-Гарадка. Там нібыта і адбывалася дзеянне знакамітай камедыі. Пра гэта прачытаеце ў кнізе Уладзіміра Ліпскага «Я: Праўдзівы аповед пра твой і мой радавод».

Трэба разабрацца, ці Сыракомлеў гэта аўтограф. Сітуацыя мне ўяўляецца так. У лістападзе 1860 года Альпінскі памёр. Сярод кніг знайшлі паэму Сыракомлі, нехта з калегаў напісаў на ёй: «Памятка пасля шаноўнага святой памяці пана Альпінскага, настаўніка геаграфіі ў гімназіі ў Пінску. Лістапад 1860 года».

Пакуль у мяне ўсё. Жадаю поспехаў у Вашых пошуках і даследаваннях. Ваш Генадзь Кісялёў.

Сяргей Чыгрын

«У родным слове адгукаецца душа…»

Так называецца кніга Мікалая Іванавіча Пашкевіча, навукоўца і пісьменніка.

Ён аўтар навуковых артыкулаў, навукова-метадычных прац для студэнтаў-філолагаў, стваральнік «Рубельскага лексіка-фразеалагічнага слоўніка» і арыгінальнай дакументальна-мастацкай прозы.

Кнігай «У родным слове адгукаецца душа» М. Пашкевіч працягвае ўнікальны творчы вопыт стварэння ў слове жывых воблікаў родных: маці, бацькі, вяскоўцаў, той адметнай дарагой прасторы, якая назаўсёды застаецца ў душы, у сэрцы. Вёска Рубель — непаўторная, прыгожая, ахрышчаная Уладзімірам Караткевічам як «наш Кітай» — паўстае праз слова М. Пашкевіча, які нарадзіўся і вырас тут, зведаў смак і цяжар няпростай сялянскай працы ў вялікай і такой «мужчынскай сям'і» (у бацькоў — сем сыноў і дачка). Воблік роднае вёскі і яе краявідаў з прыгожай, шырокаю рэчкаю Чаквай ствараецца аўтарам кнігі праз прэзентацыю матчынага слова, слова сузямельцаў — рубельцаў-працаўнікоў, азартных рыбаловаў, дасціпных і хуткіх на трапнае слова, жарт, іронію.

У першым раздзеле кнігі, названым «Вяртанне да вытокаў», у нешматслоўных, аднак яркіх і гаваркіх абразках паўстаюць родныя мясціны. Памяццю дзяцін나ага сэрца, чыстым пачуццём уражлівай душы адкрывае аўтар душу тых мясцінаў, адкуль пачынаецца чалавек, — месца нараджэння, прасторы, у якой асэнсоўвае чалавек сябе і наваколле, сябе і сям'ю, сябе і грамаду. Абразкі-згадкі-малюнкі — гэта аповед пра мінулае і сучаснае Рубля і рубельцаў, пра гісторыю і традыцыі вясковай супольнасці, людзей, якія засвоілі звычай сваіх бацькоў — працаваць, не быць гультаямі, паважаць іншых, быць годнымі — і якія ў традыцыях народнай педагогікі, навукі сваіх бацькоў, імкнуцца выхоўваць дзяцей. З прыхаваным пачуццём суму і шкадавання гучаць шмат якія абразкі гэтага раздзела, бо незваротна знікаюць ці зніклі дарагія сэрцу аўтара многія знакі-вобразы Рубля і яго ваколіцау: хутары, калодзеж, паром, чайная, малачарня ды, вядома ж, ранейшыя дзіцячыя забавы і гульні…

Гарманічна і самавіта жыве на старонках кнігі роднае матчына слова, слова рубельцаў. Яно здзіўляе сваёй ёмістасцю сэнсу і эмоцый, трапных характарыстык. Гэтае мясцовае, сваё, беларускае слова не згубілася праз гады, яно не толькі стала дзейнай асобай у абразках М. Пашкевіча, але і ягонай душой, што прамаўляе-выяўляецца маміным словам ужо ў асабістых мастацкіх мініяцюрах, а таксама ў паэтычных творах. Невыпадкова ў кнізе ёсць частка, якая мае загаловак «Роднае слова натхняе». Аўтар адкрываецца як мастак, які паказвае багацце жывога народнага слова, у якім — і вобраз, ацэнка, і досціп, назіральнасць, і дарагі ўспамін.

Багаты другі раздзел кнігі — гэта слоўнік рубельскай гаворкі, які ўключае адметныя словы, фразеалагізмы, рэдкаўжывальныя асабовыя імёны і формы, прозвішчы і мянушкі, мікратапонімы. У хуткаплынным часе М. Пашкевічу ўдалося занатаваць і зберагчы дарагое слова, якое чуў з маленства і якое імкліва знікае з ужытку ў гаворцы сучасных рубельцаў, аднак якое захоўвае ў сабе не толькі ўласны вопыт, набытак аўтара. Гэты слоўнік — зберажоная лінгвістычная мазаіка, каштоўная і цікавая для захавання таго пракаветнага вобліку і духу нацыянальнай мовы, што жыве ў народных гаворках. Гэты слоўнікавы матэрыял цікавы не толькі аматарам роднага слова, але і навукоўцам, даследчыкам жывой народнай мовы і беларускай літаратурнай мовы, яе гісторыі. Гэты слоўнік — каштоўны набытак для вывучэння беларускай мовы ў кантэксце іншых славянскіх моў, ён можа зацікавіць еўрапейскіх славістаў.

Своеасаблівым дапаўненнем да «Рубельскага лексіка-фразеалагічнага слоўніка» ўспрымаюцца артыкулы М. Пашкевіча, у іх — навуковае асэнсаванне лексікі і фразеалогіі рубельскай гаворкі, прэзентацыя найбольш адметнага і цікавага слова і выразу, асэнсаванне іх эмацыянальна-экспрэсіўнага напаўнення, выяўленне аманімічных і сінанімічных суадносінаў. Фактычны моўны матэрыял стварае добрыя перспектывы для далейшых навуковых росшукаў і высноў як самога аўтара кнігі, так і іншых навукоўцаў.

Гарманічна звязаныя часткі кнігі ствараюць адметную карціну-вобліk Рубля і рубельцаў праз жывое і арыгінальнае слова. І гэта выклікае захапленне: слова, зберажонае ў душы і мове аўтара, слова, якое жыве і сёння ў мове рубельцаў, слова, якое запрашае кожнага да павяртання да сваіх вытокаў.

Працяг мастацкай творчасці М. Пашкевіча — у кнізе «Вера». Гэта кніга пра рэальнага чалавека — Сцяпана Данілавіча Кажаноўскага, вясковага «дыпламата», «філосафа», «жыцьцяведа», жыхара вёскі Рубель. Гэтая кніга — і пра гісторыю, культуру, побыт роднай вёскі. На гэты раз аўтар выяўляецца не толькі як знаўца і захавальнік мовы і культуры сваёй радзімы, але і як таленавіты мастак-апавядальнік, які на аснове ўспамінаў-расповедаў Сцяпана Данілавіча стварыў дакументальна-мастацкую аповесць пра лёс рубельскага доўгажыхара, які прайшоў праз жорсткія выпрабаванні ХХ стагоддзя. У сваім узросце (94 гады!) Сцяпан Данілавіч вёў нетаропкія гаворкі з аўтарам будучай кнігі, які чуў і разумеў яго, суперажываў

і «жыў» разам з ім радасцю і болем былой маладосці, сталасці і старасці. Менавіта тонкае адчуванне М. Пашкевічам дум, перажыванняў, разважанняў свайго суразмоўніка дазволіла стварыць жывы і псіхалагічна багаты вобраз, намаляваць рэальныя падзеі, рэальных людзей у адпаведнасці з жыццёвай праўдай і адначасна з высокай мастацкай культурай выказвання.

Лёс Сцяпана Данілавіча, пэўна ж, шмат у чым тыповы не толькі ў рубельскіх рэаліях, але і ў больш шырокім кантэксце: нацыянальным, агульначалавечым. Лёс гэтага чалавека, аднак, паўстае на старонках кнігі «Вера» як выразна індывідуалізаваны, бо ў мастацкай тканіне твора жыве праўда фактаў, сітуацый, эпізодаў з жыцця менавіта гэтага палескага вясковага філосафа. Натуральнасць жывога маўлення героя аповесці ствараецца найперш перадачай жывой рубельскай гаворкі ў дыялогах і палілогах. Трэба адзначыць, што жывое маўленне гарманічна ўключаецца ў мастацкую плынь аўтара дакументальна-мастацкай аповесці. Каларыт прыроды Рубля і яго наваколля ствараецца таксама праз увядзенне характэрных мясцовых назваў вуліцаў, урочышчаў, звычаяў. Адметна перадае М. Пашкевіч і тое сацыяльнае размежаванне: мужыкі-шляхта, характэрнае для Рубля і рубельцаў. Каларытна, з адчуваннем унутраных душэўных перажыванняў напісаны старонкі пра каханне, сватаўство і вяселле маладога Сцяпана. Лёс пасылаў яму дзяўчат, якіх звалі Верамі, ды толькі адна з іх стала яму, нягледзячы на тое, што была не «маентніца», адзінай Вераю на ўсё ягонае доўгае і няпростае жыццё.

Цікава і адметна распавядаецца пра побыт палескай вёскі 20–30-х гадоў, у якой існавалі моцныя шляхецкія правілы, няпісаныя законы: маладыя павінны быць «роўняю», «шляхціч жаніўся са шляхцянкай, мужык — з мужычкай». Змаганне за сваё каханне і парушэнне традыцыйных падыходаў да захавання шляхецкага гонару пры заключэнні шлюбу абумовіла і пераадоленне Сцяпанам Данілавічам шэрагу перашкодаў ва ўзаемаадносінах з дарагімі і блізкімі людзьмі. Герой аповесці выбірае каханне, а не «добрую рэзку зямлі», і ў гэтым выяўляецца моц і сіла ягонага характару, воля жыць па шчырасці, без падману.

Большая частка аповесці «Вера» адкрывае трагічныя падзеі: вайну 1941–1945 гадоў. Пра вайну ў лёсе рубельцаў і найперш пра ваенныя дарогі Сцяпана Данілавіча распавядаецца даволі падрабязна, з апісаннем шматлікіх дэталяў, хоць, вядома, шмат што застаецца нявыказаным… Гэта своеасаблівая споведзь, агучаная памяць, якая ажывае з вуснаў апавядальніка і адкрывае не толькі ягоную ўласную дарогу жыцця, але і многіх, хто зведаў ваенная ліхалецце: палон, фронт, страты родных, сяброў. М. Пашкевічу ўдалося перадаць рэальнасць тых падзей і перажыванняў Сцяпана Данілавіча, удзельніка вайны. І хоць апавяданне вядзецца ад трэцяй асобы, адчуваецца, што сам герой дакументальна-мастацкай аповесці вельмі падрабязна і шмат распавядаў аўтару пра дарогу жыцця ў гады вайны, пра свае ўнутраныя перажыванні, пра асэнсаванне ўбачанага і перажытага на фронце, у шпіталі. Голас апавядальніка тут надзвычай моцны, адчувальны. Відаць, што гэтая суровая праўда засталася ў памяці стойкага рубельца назаўсёды. Аўтару аповесці ўдалося перадаць перажытае Сцяпанам Данілавічам фактурна, эмацыянальна, ён успрымае пачутае не збоку, а знутры, як бы пераўвасобіўшыся ў самога героя-апавядальніка. Гэтаму спрыяе не толькі даволі дэталёвае аўтарскае апісанне месца падзей, удзельнікаў, іх паводзінаў, але і перадача жывых дыялогаў, унутранай мовы. Відаць, што Сцяпан Данілавіч быў таленавіты апавядальнік, ягоная памяць захавала асабліваcці абставінаў, у якіх апынуўся і мусіў выстойваць — на фронце, дзе зведаў страты, дзе атрымаў раненне; у шпіталі, дзе зноў вучыўся хадзіць; у дарозе дахаты і падчас сустрэчы з папялішчам роднае вёскі… Гэтыя старонкі кнігі напісаны надзвычай жыва, эмацыйна, яны адкрываюць унутраны свет Сцяпана Данілавіча-апавядальніка і майстэрства аўтара аповесці, які звязвае ў адзіную плынь тыя нетаропкія, разумна-разважлівыя і эмацыйна-ўзрушлівыя аповеды, якія слухаў, пэўна, не адзін раз, і кожны раз яны дапаўняліся новымі дэталямі.

Цікава распавядаецца і пра пасляваеннае жыццё Сцяпана Данілавіча. І зроблена гэта ў такіх выразных трох частках, загалоўкі якіх вызначаюць сутнасце ў лёсе героя аповесці ў гэты перыяд жыцця: «Хата», «Доўгі рубель», «Службовая дыпламатыя». Гэтыя старонкі адкрываюць характар Сцяпана Данілавіча, моц і сілу ягонага духу, здаровы гумар, назіральнасць, крытычнае стаўленне да падзей, што адбываліся ў Рублі ў пасляваенны час — падчас адбудовы свае хаты, падчас калектывізацыі, а таксама ўжо напрыканцы ХХ стагоддзя. Каларытна напісаны гэтыя старонкі, з якіх паўстае чалавек з моцным характарам: яго гартавала нялёгкая сялянская праца, вайна, савецкае разбурэнне традыцыйнага ўкладу жыцця, вядзення гаспадаркі. Гонар і годнасць, мудрыя і сумленныя адносіны да чалавека склалі аснову ягонага маральна-этычнага кодэксу. У канцы кнігі паўстае Сцяпан Данілавіч каларытным паромшчыкам на беразе роднае рэчкі і сімвалічна яднае два берагі — былога і сучаснага, мінулага і будучага, ён паўстае яднальнікам не толькі свайго роду — ад свайго дзеда — да сваіх шматлікіх унукаў і праўнукаў, але і яднальнікам традыцыйнага і новага ў жыцці сваіх сузямельцаў, часовага і вечнага.

Каштоўнаю часткаю кнігі з'яўляюцца дыялогі М. І. Пашкевіча са Сцяпанам Данілавічам. Тут чытач пачуе не толькі асобныя рэплікі апавядальніка, моўленыя рубельскай гаворкаю, але і маналогі-разважанні Сцяпана Данілавіча на разнастайныя тэмы. Гэта голас мудрага чалавека, які захаваў веру ў сілу і моц чалавечага духу, веру ў незнікомасць вечных агульначалавечых каштоўнасцяў — сумлення, дабра, справядлівасці, спагады…

Кніга пра лёс рэальнага рубельца адкрывае не толькі гісторыю ягонага жыцця. Праз ягоны лёс адкрываецца жыццё чалавека ў драматычным ХХ стагоддзі, адкрываецца гісторыя, культура каларытнай палескай мясціны — Рубля, гісторыя і культура беларускага народа. Гэта арыгінальная кніга прозы, якая папаўняе здабыткі беларускай дакументальна-мастацкай літаратуры.

Лёсам суджана быць і жыць цяпер Мікалаю Іванавічу далёка ад роднай «пoселі», ля неабсяжнага і таямнічага акіяна, ды ў душы застаецца дарагая мілая Чаква, паўнаводная Гарынь, дарагое матчына слова… І тут, як і раней, запісваецца і назапашваецца яшчэ і яшчэ, бо, будучы душой з роднай зямлёю, думаючы-ўспамінаючы, можна «і будаваць, і араць, і касіць», і плыць паромам…

Няхай светла будзе Мікалаю Пашкевічу ў ягоны юбілейны Дзень нараджэння, няхай будуць новыя кнігі, выдадзеныя ўжо не за ўласны кошт… Гэтых кніг чакаюць не толькі рубельцы… Віншаванне і ўдзячнасць яму, сумленнаму, годнаму чалавеку, зберагальніку роднага слова. У гэтым слове — і подых мінулага, далёкага, і працяг яго… У ім «адгукаецца душа…»

Марыя Новік

HBO і «451 градус па Фарэнгейту»

На афіцыйным Youtube-канале паўночнаамерыканскай кабельнай і спадарожнікавай тэлесеткі HBO апублікаваны першы эфектны трэйлер чарговай экранізацыі знакавай антыўтопіі — класічнага навукова-фантастычнага рамана Рэя Брэдберы «451 градус па Фарэнгейту» («Fahrenheit 451»).

Галоўныя ролі ў новай тэлевізійнай адаптацыі атрымалі Майкл Б. Джордан у ролі Гая Мантэгю і оскараўскі намінант Майкл Шэнан — у ролі брандмайстра Біці. Рэжысёрам і сцэнарыстам стужкі стаў Рамін Бахрані.

Па словах стваральнікаў тэлефільма, ён будзе адрознівацца ад зыходнага матэрыялу аўтара, але застанецца «тэматычна выверанымі».

Раман «451 градус па Фарэнгейту», які ўваходзіць у лік самых вядомых твораў Рэя Брэдберы і сусветнай фантастыкі, упершыню апублікавалі на пачатку 50-х гадоў мінулага стагоддзя ў часопісе «Playboy». У цэнтры рамана — гісторыя грамадства будучыні, дзе кнігі знаходзяцца пад забаронай, а іх чытачоў лічаць ворагамі. Пры гэтым барацьбу з «заразай» грамадства вядуць пажарныя, чыю прафесію вывернулі навыварат: яны не тушаць пажары, як у наш час, а, наадварот, спальваюць «іншадумства».

Нечакана, што ў самым пачатку трэйлера да свежай экранізацыі фільма можна заўважыць, што гарыць кніга «Злачынства і пакаранне» Фёдара Дастаеўскага...

Украінскі ўдар па расійскай прапагандзе

Дванаццаць расійскіх выдавецтваў патрапілі пад санкцыі і не змогуць займацца распаўсюджваннем сваёй прадукцыі на тэрыторыі Украіны.

Пра гэта ў эфіры праграмы «Підсумки» на ObozTV заявіў віцэ-прэм'ер Украіны Вячаслаў Кірыленка.

«Гэта тыя выдавецтвы, якія спецыялізуюцца на антыўкраінскай літаратуры. Цяпер Дзяржкамітэт, СБУ, Мінфін, Мінэканомікі, Мінюст разглядаюць фармальную працэдуру. Потым яна будзе ўнесена ва ўрад, і мы прагаласуем і, думаю, аднагалосна падтрымаем»,— распавёў ён. Паводле слоў віцэ-прэм'ера, урад сваю частку працэдуры завершыць да канца лета.

«Я думаю, праз некалькі месяцаў, але не больш. Думаю, што летам пытанне будзе вырашана на ўзроўні ўрада», — падкрэсліў чыноўнік.

В. Кірыленка адзначыў, што гаворка ідзе пра найбуйнейшыя выдавецтвы краіны-агрэсара.

«Не думаю, што спіс будзе павялічаны, паколькі ён і так тычыцца вядомых і буйных расійскіх выдавецтваў. Калі яны патрапяць пад санкцыі, то ўся іх прадукцыя ва Украіне будзе забаронена для распаўсюду. Усе называць не буду, але, напрыклад, «Эксма», «АСТ», гэта значыць выдавецтвы, якія аперуюць шматмільённымі накладамі. З іх добрых 20–30% — гэта антыўкраінская прадукцыя. Напрыклад, «Камандарм Стралкоў», «Зламаны трызубец» і г.д.», — канстатаваў віцэ-прэм'ер.

Акрамя таго, абмежаванні закрануць і электронныя кнігі.

«Ёсць тры парталы і 12 сайтаў, якія прапануюць кнігі ў электроннай форме. Значная частка іх кантэнту накіравана супраць Украіны. У выпадку ўводу санкцый супраць іх, правайдэры проста адключаць іх, і ва Украіне яны будуць недаступныя»,— дадаў віцэ-прэм'ер Украіны. Пры гэтым В. Кірыленка падкрэсліў, што мэтай не з'яўляецца зачыніць доступ да расійскай літаратуры.

«Задача ў тым, каб зрабіць немагчымым доступ да нас расійскай прапаганды, якая робіць сваёй мэтай знішчэнне ўкраінскай дзяржавы», — падсумаваў чыноўнік.

Як паведамляў OBOZREVATEL, раней Вячаслаў Кірыленка заявіў, што ў мэтах нацыянальнай бяспекі і ў інтарэсах уласнага кінематографа, Украіна не павінна звужаць «чорны спіс» расійскіх акцёраў і фільмаў з імі.

Дацкую літкласіку — у міні-серыял

30 жніўня на экраны Даніі выйшла кінакарціна «Шчаслівчык-Пэр» («Lykke-Per»), якую знялі па матывах аднайменнага літаратурнага шэдэўра дацкага пісьменніка-раманіста Хенрыка Понтапідана (1857–1943), уганараванага Нобелеўскай прэміяй па літаратуры ў 1917 годзе «за праўдзівае апісанне сучаснага жыцця Даніі».

Стужка была знята «аскараносным» рэжысёрам Білам Аўгустам, для якога здымкі рамана Понтапідана былі даўняй марай.

Гэтая праца дацкага майстра — ужо не першая кінаадаптацыя літаратурнай спадчыны сваёй радзімы: у 1989 годзе ён атрымаў «Оскара» за кінакарціну «Пеле-заваёўнік» — эпічную экранізацыю аднайменнага твора яшчэ аднаго класіка дацкай літаратуры Марціна Андэрсана-Нексэ.

Паколькі кінакампанія «Nordisk film» адстала ад вытворчасці самага вялікага мастацкага праекта тэлеканала TV2, было вырашана паралельна выпусціць мастацкі фільм «Lykke-Per». Таму пашыраная версія рамана ў выглядзе міні-серыяла рыхтуецца да выхаду ў наступным годзе. Трэйлер кінакарціны «Nordisk film» выклаў на афіцыйным Youtube-канале яшчэ месяц таму.

Біл Аўгуст упэўнены, што «Шчаслівчык-Пэр» з'яўляецца не толькі сучаснай і ў той жа час дзіўнай гісторыяй кахання, а таксама, магчыма, адным з самых бліскучых літаратурных раманаў. Галоўны герой Пэр Сідзеніус самарэалізуецца, ён — самаўлюбёны малады чалавек, які, нягледзячы на свае памылкі, выклікае сімпатыю. А яго нявеста Якобэ з'яўляецца адным з самых моцных жаночых партрэтаў, калі-небудзь створаных у сусветнай літаратуры.

Галоўную ролю іграе Эсбен Смед, уганараваны ў лютым мінулага года прэміяй «Shooting Stars» на Берлінскім кінафестывалі, а ў ролі Якобэ знялася Катрын Розэнталь, вядомая па фільме «Fasandræberne», серыялу DR1 «Мост» і серыялу TV2 «Лепш, чым ніколі».

Здымкі міні-серыяла «Lykke-Per» пачаліся ў Капенгагене, а таксама праходзілі ў Ютландыі, Фінляндыі і Аўстрыі.

Добрае слова — і котцы прыемна...

Коткі нязменна дэманстравалі шырыню поглядаў і добры літаратурны густ, таму нядзіўна, што многія пісьменнікі атачалі сябе гэтымі незалежнымі і грацыёзнымі стварэннямі.

Напрыклад, амерыканскі пісьменнік Сэмюэл Клеменс, які вядомы ва ўсім свеце як Марк Твэн, заўсёды любіў котак: яны з юных гадоў былі побач з падшыванцам Сэмам. Калі ён стаў бацькам, пачаў настойваць, каб дзятва і жывёлы раслі разам; распавядаў сваім дочкам, што «браты нашыя меншыя» нашмат цікавей за людзей. Літаратар дазваляў сваім дзяўчынкам шмат часу бавіцца з чарапахамі, вавёркамі, сабакамі і катамі, якія жылі ў іх сядзібе ў Канэктыкуце. Пазней, калі да яго прыйшла слава, Марк Твэн адзначыў: «З усіх божых стварэнняў толькі адно не створана для рабства. І гэта котка. Калі б людзі маглі скрыжоўвацца з катамі, гэта моцна б палепшыла чалавека, але пагоршыла б котку». І стала зразумела, што з усіх жывёлаў ён аддае перавагу коткам, у прыватнасці, «ільвіная» доля ўвагі пісьменніка даставалася кацянятам. Ён тлумачыў: «Я проста не магу супраціўляцца котцы, асабліва вуркатанню. Гэта самыя чыстыя, хітрыя і самыя разумныя стварэнні, якіх я ведаю, за выключэннем жанчыны, якую люблю, вядома».

Сямейства каціных у Сэмюэля Клеменса пастаянна было вялікае, прычым усе атрымлівалі вельмі арыгінальныя імёны: Апалінарыс, Гекльберы, Сейтан (Сатана), Блэтэрскайт (Балбатун), Сін (Грэх), Зараастр і іншыя. Пры гэтым ён тлумачыў падбор імёнаў: «Зусім не з непрыязнасці, а проста дзеля таго, каб навучыць сваіх дзяцей прамаўляць доўгія і цяжкія словы».

Родныя пісьменніка ўспаміналі, што калі ён злаваўся, то нават пырхаў як кот, а яго дочкі ў такія перыяды называлі тату «злосны шэры коцік», нярэдка нават спецыяльна правакуючы бацьку на пырханне.

А найбуйнейшы французскі літаратар, паэт, драматург і кінарэжысёр Жан Както быў перакананы, што коткам уласцівая містыка: яны разумеюць у гэтым жыцці значна больш за іншых людзей, паколькі бачаць звычайныя рэчы ў некалькі іншым святле. Тых, хто падтрымлівае гэтую думку, літаратар заклікаў уступіць у створаны ім «Клуб сяброў котак», спецыяльна для якога прыдумаў эмблему і значкі.

Нягледзячы на такое далікатнае стаўленне да котак, гэтыя стварэнні ў творах майстра не згадваюцца, выключэннем можна назваць толькі некалькі паэтычных радкоў...

Нобелеўскі лаўрэат Эрнэст Хэмінгуэй быў слынны і як вялікі «кашатнік». Пачаткам гэтай любові стаў выпадак, калі ў 1935 годзе яго сябар — капітан Стэнлі Дэкстэр — прывёз яму пацешнае кацяня пароды мэйн-кун, але з шасцю кіпцюрамі на лапах (такіх катоў лічаць талісманамі маракоў і паляўнічых, а знакаміты амерыканскі пісьменнік і журналіст захапляўся гэтымі заняткамі).

Да гэтага выпадку літаратар любіў небяспечныя для жыцця забавы і — выпіўку, але пасля таго, як яму падарылі кацяня, у Хэмінгуэя з'явілася і яшчэ адно захапленне. Пухнатага гадаванца пісьменнік назваў Сноўбол, што ў перакладзе азначае Сняжок. Літаратар сказаў: «У ката абсалютная эмацыйная сумленнасць: людзі з той ці іншай прычыны могуць хаваць свае пачуцці, але кот гэтага не робіць».

З таго часу ў сядзібе дзядзькі Хэма каты не знікалі, а да канца Другой сусветнай вайны іх было ўжо больш за дваццаць. Ён наогул не мог працаваць, калі на яго стале каля друкарскай машынкі не вуркатала якая-небудзь з котак. І калі ў 1920-я гады ён пісаў, што яны з жонкай былі настолькі бедныя, што нават «не маглі дазволіць сабе завесці котку», то да канца жыцця яго атачала 57 гадаванцаў — кацінае царства! Ды і сапраўднымі гаспадарамі ў яго доме заўсёды былі менавіта яны.

Паэт (і нобелеўскі лаўрэат) Іосіф Бродскі прызнаваўся Людміле Штэрн: «Звярні ўвагу — у котак няма ніводнага непрыгожага руху». Яго таксама з ранняга ўзросту атачалі гэтыя стварэнні. У хлопчыка жыла котка Маруся, з-за якой ён пачаў цягнуць у некаторых словах галосныя на каціны манер: «Мяса было адным з такіх слоў, і да маіх пятнаццаці гадоў у нашай сям'і стаяла суцэльнае мяўканне. Бацька быў да таго схільным, і мы пачалі зваць і абыходзіцца адзін з адным як «вялікі кот» і «маленькі кот»».

Пражываючы з бацькамі ў Ленінградзе ў камунальнай кватэры «Паўтары пакоі», ён таксама трымаў ката, прычым паказчыкам павагі паэта да госця было пытанне: «Хочаце, я пабуджу для вас ката?».

Калі Бродскі быў вымушаны з'ехаць з СССР і пачаў жыць у ЗША, яго пастаяннымі спадарожнікамі сталі жонка Марыя і кот Місісіпі. Пётр Вайль пісаў, што пісьменнік і Місісіпі не расставаліся, таму жонка так звала іх на абед: «Гэй, каты, ідзіце сюды!».

Скандальна вядомы амерыканскі аўтар, пісьменнік і паэт Чарльз Букоўскі таксама быў неабыякавы да сямейства каціных: яго любоў да котак амаль пераўзыходзіла схільнасць да выпіўкі ці сэксу...

Старонка падрыхтавана паводле матэрыялаў Gazeta.ua, prostokniga.com.ua, novostiliteratury.ru і Newsru.ua.

Літаратурная Беларусь
Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by